

Fundusze Europejskie

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2023-2027

Stowarzyszenia Rozwoju Gmin "CENTRUM"

Kutno, maj 2023

SPIS TREŚCI.

Rozdział I. Charakterystyka partnerstwa lokalnego	3
1. Nazwa LGD i forma prawna	3
2. Opis procesu tworzenia partnerstwa	3
3. Opis struktury LGD	7
4. Skład organu decyzyjnego	9
5. Proces decyzyjny	10
6. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD	11
Rozdział II. Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR	14
1. Opis obszaru LSR	14
2. Mapa obszaru objętego LSR	16
3. Uzasadnienie spójności obszaru	16
Rozdział III. Partycypacyjny charakter LSR	17
Rozdział IV. Analiza potrzeb i potencjału LSR	21
1. Analiza potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru wdrażania LSR	21
2. Określenie grup docelowych	32
3. Wsparcie lokalnych i ponadlokalnych inicjatyw przez LGD	35
Rozdział V. Spójność, komplementarność i synergia	36
1. Zgodność i komplementarność LSR z innymi dokumentami strategicznymi	36
2. Sposób integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów i branż działalności gospodarczej w celu kompleksowej realizacji przedsięwzięć	39
Rozdział VI. Cele i wskaźniki	40
1. Cele i przedsięwzięcia w ramach RKLS	40
Rozdział VII. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru	49
Rozdział VIII. Plan działania	51
Rozdział IX. Plan finansowy LSR	52
Rozdział X. Monitoring i ewaluacja	56
Formularz 1: Cele i przedsięwzięcia	61
Formularz 2: Plan działania	64
Formularz 3: Budżet LSR	69
Formularz 4: Plan wykorzystania budżetu LSR	70

Rozdział I. Charakterystyka partnerstwa lokalnego

1. Nazwa LGD i forma prawna.

Nazwa LGD: **Stowarzyszenie Rozwoju Gmin „CENTRUM”**

Forma prawna partnerstwa: Stowarzyszenie Rozwoju Gmin "CENTRUM" jest stowarzyszeniem "specjalnym", posiadającym osobowość prawną.

Status prawny LGD: **Stowarzyszenie**

Data rejestracji w Krajowym Rejestrze Sądowym: **10.04.2006 r.**

KRS: **0000254902** NIP: **7752530810** REGON: **100191445**

2. Opis procesu tworzenia partnerstwa.

Stowarzyszenie Rozwoju Gmin „CENTRUM” zostało zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Sądowym w dniu 10 kwietnia 2006 r. Od tego dnia zaczęło swoją działalność jako Lokalna Grupa Działania. Swoim działaniem obejmuje teren 12 gmin z obszaru powiatów kutnowskiego i łęczyckiego: Bedlno, Dąbrowice, Góra Świętej Małgorzaty, Krośniewice, Krzyżanów, Kutno, Łanięta, Nowe Ostrowy, Oporów, Strzelce, Witonia, Żychlin. Członkami Stowarzyszenia, oprócz wskazanych gmin, są podmioty gospodarcze i społeczne funkcjonujące na tym terenie. Stowarzyszenie liczy łącznie 61 członków.

LGD powstało z inicjatywy gmin wspólnie podejmujących działania na rzecz rozwoju regionu, skupionych w Związku Gmin Regionu Kutnowskiego. Stowarzyszenie powstało w celu współpracy między lokalnymi władzami, organizacjami oraz proaktywnymi przedsiębiorcami na rzecz poprawy jakości życia mieszkańców z tego obszaru poprzez działania rozwojowe i aktywizacyjne. Głównym założeniem Stowarzyszenia jest szeroko pojęte partnerstwo, rozumiane jako kooperacja między mieszkańcami, przedsiębiorcami, członkami Stowarzyszenia ale również partnerstwo w ujęciu porozumienia, synergii gmin obejmujących obszar LSR. Wszystko po to, by działania realizowane na obszarze LGD i dla ludności zamieszkałej ten obszar były spójne, komplementarne i odpowiadały na zmieniające się potrzeby.

Proces tworzenia niniejszej LSR był szeroko rozpowszechniony. Pierwotna komunikacja dotyczyła informacji o złożeniu przez zarząd LGD wniosku o wsparcie przygotowawcze i podpisaniu umowy. Podczas Walnego Zebrania w dniu 11 sierpnia 2022 r., członkowie LGD, uzyskali propozycję planowanych wrześnieowych konsultacji społecznych, z dokładnym harmonogramem w każdej z gmin. Po akceptacji, harmonogram został wysłany do jednostek samorządu terytorialnego, z prośbą o rozpowszechnienie informacji wśród społeczności lokalnej (mieszkańców, przedsiębiorców, stowarzyszeń). Grupy te zostały poinformowane i poproszone o wsparcie w budowanie LSR za pomocą różnych środków dotarcia/komunikacji: informacja wywieszona w budynku Urzędu Gminy, zamieszczona na stronie internetowej urzędu, za pośrednictwem mediów społecznościowych, komunikacja poprzez radnych na sesji Rady Gminy.

Zasada funkcjonowania LGD „Centrum” obejmuje szereg działań, które odnoszą się do pogłębionego partnerstwa pomiędzy członkami LGD, w celu skutecznej komunikacji. Komunikacja pomiędzy LGD a jej członkami przyjmuje różne formy: zarówno formalne (spotkania, narady) jak i nie formalne (kontakt mailowy, telefoniczny), obejmujące zawsze możliwość podzielenie się swoimi uwagami, spostrzeżeniami. LGD cechuje otwartość na wszelkie inicjatywy członków, zachęca do ich zgłaszania i w następstwie dzieli się informacją zwrotną o wyniku jego weryfikacji. Preferowane są działania w zakresie komunikacji polegające na przedstawianiu przez członków, mieszkańców LGD wszelkich propozycji, pomysłów w celu szeroko pojętej poprawy jakości życia. Istotnym w funkcjonowaniu LGD jest ograniczenie zakresu czynności, co do których zarząd podejmuje decyzje bez konsultacji z pozostałymi członkami LGD, przy jednoczesnym stosowaniu zasady, że walne zebranie może zostać zwołane na wniosek dość wąskiej grupy członków Stowarzyszenia.

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR) na lata 2023–2027 Stowarzyszenia Rozwoju Gmin "CENTRUM".

Stowarzyszenie Rozwoju Gmin „CENTRUM” dla zrównoważonego rozwoju obszaru swojego działania przygotowało Zintegrowaną Strategię Rozwoju Obszarów Wiejskich (ZSROW), która została przyjęta przez Walne Zgromadzenie w dniu 25 maja 2006 roku jako najważniejszy dokument strategiczny. Realizację ZSROW rozpoczął Projekt w ramach Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej, Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich w ramach Priorytetu II. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich z działania 2.7 Pilotażowy Program Leader + w ramach Schematu II pn.: Poprawa jakości życia mieszkańców na obszarze działalności Stowarzyszenia Rozwoju Gmin "CENTRUM". Projekt ten był realizowany w latach 2007-2008, a kwota dofinansowania wynosiła 750 000 zł. Działania realizowane w ramach projektu (przygotowywanie dokumentacji i opracowań, szkolenia, konferencje, doradztwo, warsztaty, a także przykłady dobrych praktyk partnerskich wśród Lokalnych Grup Działania) umożliwiły członkom Stowarzyszenia, jak również kadrze odpowiedzialnej za zarządzanie projektem, zdobycie doświadczenia, które zostało pogłębione przy realizacji kolejnych projektów:

- ❖ „Daj im szansę – walka z dyskryminacją osób niepełnosprawnych i aktywizacja bezrobotnych – szkolenia z zakresu gospodarki społecznej i psychoedukacji” w ramach projektu „EQUAL- Upowszechnianie dobrych praktyk na obszarach wiejskich”,
- ❖ „Warsztaty edukacyjne formą aktywizacji kobiet wiejskich gminy Kutno” w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki Priorytetu IX. - Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach w ramach działania 9.5. Oddolne inicjatywy edukacyjne na obszarach wiejskich,
- ❖ „Program Edukacji Ekologicznej „Zielona zerówka” na obszarze SRGC oraz Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „POLCENTRUM” przy współudziale środków z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi.

Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2009 – 2015 dla Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM” (LSR), która została przyjęta przez Walne Zgromadzenie Stowarzyszenia w dniu 11 grudnia 2008 roku jako najważniejszy dokument strategiczny, była kontynuacją (misji, zamierzeń, celów i priorytetów) poprzedniego dokumentu, jakim jest Zintegrowana Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004 – 2006. Lokalna Strategia Rozwoju została opracowana na bazie spotkań z sołtysami, radnymi i mieszkańcami poszczególnych gmin, na podstawie zgłaszanych na spotkaniach pomysłów i propozycji, a także wielu ankiet skierowanych bezpośrednio do Sołtysów, Radnych oraz Wójtów wszystkich gmin działających w Stowarzyszeniu.

Lokalna Strategia Rozwoju powstała w celu wspólnego rozwiązywania problemów, wymiany doświadczeń, lepszej koordynacji działań w sferze społecznej, gospodarczej i publicznej. LSR zawierała dwa cele strategiczne:

1. Poprawa jakości życia mieszkańców na obszarze Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM”.
2. Obszar Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM” Regionem Turystycznym.

Stowarzyszenie podpisało w dniu 18 czerwca 2009 r. z Samorządem Województwa Łódzkiego umowę na realizację LSR na mocy której pozyskało dla swojego obszaru do roku 2013 roku kwotę 8 826 092,00 zł. Środki te były dostępne dla beneficjentów (JST, osoby fizyczne, osoby prawne) w naborach organizowanych przez Stowarzyszenie od stycznia 2010 roku. W ramach Wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju beneficjenci, a wśród nich częściowo członkowie SRGC, zrealizowali łącznie 100 operacji według poniższego podziału.

Tabela 1. Informacja o zawartych umowach oraz wysokości wypłaconych środków.

Działanie	Przyznana pomoc (zł)	Wypłacone środki (zł)	Ilość zawartych umów (ilość)
Małe projekty	1 194 291,17	1 172 983,07	64

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR) na lata 2023–2027 Stowarzyszenia Rozwoju Gmin "CENTRUM".

Odnowa i rozwój wsi	6 899 216,00	6 742 247,06	28
Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	526 400,00	526 400,00	6
Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	199 006,50	199 006,50	2
Razem	8 818 913,67	8 640 636,63	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM”

Członkowie LGD (JST oraz ich jednostki administracyjne, stowarzyszenia) podczas realizacji operacji w ramach LSR realizowali przedsięwzięcia o zakresie podobnym do zakresu LSR na lata 2007-2013. Członkowie LGD w liczbie 13 zrealizowali łącznie 68 projektów w ramach wdrażania LSR naszego Stowarzyszenia. Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2014-2020 jest kontynuacją wcześniejszej strategii na lata 2007-2013, ponieważ osiągnięte wskaźniki oddziaływania dla wdrażanych dwóch celów ogólnych odzwierciedlają i potwierdzają pozytywny wpływ operacji zrealizowanych przez LGD. Wartość wskaźników oddziaływania dla celu I ogólnego został osiągnięty, jego wartości tj. "wzrost ilości mieszkańców deklarujących zadowolenie z poziomu życia o 5% do roku 2015 w stosunku do roku 2011" wynosi 24,3%; "wzrost dochodów podatkowych gmin o 5% do 2015 roku w stosunku do roku 2008" wynosi 22,6%. Wartość wskaźnika oddziaływania dla celu II tj. wzrost liczby osób deklarujących zadowolenie z jakości infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej o 5% do roku 2015 w stosunku do roku 2011 wynosi 18,2%.

Doświadczenie Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM” i członków LGD w latach 2016-2022:

Stowarzyszenie podpisało w dniu 19 maja 2016 r. z Samorządem Województwa Łódzkiego umowę na realizację LSR na lata 2014-2020 (dodatkowe aneksy) na mocy której pozyskało dla swojego obszaru do roku kwotę 10 962 000,00 zł.

Środki te były dostępne dla beneficjentów (JST, organizacje pozarządowe, osoby prawne i osoby fizyczne) w naborach organizowanych przez Stowarzyszenie. W ramach Wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2014-2020 Beneficjenci, a wśród nich częściowo członkowie SRGC, zrealizowali łącznie 85 operacji według poniższego podziału.

Tabela 2. Informacja o kwotach przyznanej pomocy w ramach poszczególnych działań i ilość zawartych umów.

Działanie	Przyznana pomoc (zł)	Ilość zawartych umów (ilość)
Podejmowanie i rozwijanie działalności gospodarczej	5 010 000,00	34
Rozwój obiektów lub miejsc infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej	3 902 000,00	42
Budowa lub przebudowa publicznych dróg gminnych i powiatowych	1 170 000,00	4
Remont obiektów zabytkowych	300 000,00	2
Projekty grantowe	200 000,00	2
Projekty współpracy	380 000,00	1
Razem	10 962 000,00	85

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM”

Efekty realizacji projektu/operacji przyczyniające się do poprawy jakości życia społeczności lokalnej:

Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Gminy Nowe Ostrowy:

- „Zagospodarowanie terenu na cele rekreacyjno-wypoczynkowe działki nr ew. 31/3 obręb Nowe Ostrowy gmina Nowe Ostrowy.” Projekt miał na celu powstanie ogólnodostępnej przestrzeni atrakcyjnej i bezpiecznej, bez barier architektonicznych. Zagospodarowany teren wykorzystany do organizacji imprez dla społeczności lokalnej, plac zabaw ale i miejsce spotkań młodzieży i osób starszych towarzyszących dzieciom.
- „Zagospodarowanie terenu na cele rekreacyjno-kulturalne działki nr ew. 223,224, obręb 0011 Ostrowy w jednostce ewidencyjnej Nowe Ostrowy”.
Zagospodarowany teren wykorzystany do organizacji imprez dla społeczności lokalnej, plac zabaw ale i miejsce spotkań młodzieży i osób starszych towarzyszących dzieciom. Budowanie więzi i relacji między rówieśnikami.
- “Budowa boiska sportowo- rekreacyjnego w miejscowości Nowe Ostrowy (Wykonanie nawierzchni i montaż osprzętu sportowego)”.
Projekt stanowi odpowiedź na problemy mieszkańców i przyczynił się do poprawy jakości spędzania przez nich wolnego czasu. Oprócz zajęć typowo sportowych służy do organizacji festynów rekreacyjnych i amatorskiego współzawodnictwa w różnych kategoriach wiekowych.

Stowarzyszenie Gminna Orkiestra Dęta w Górze Św. Małgorzaty:

- "Perły Góry św. Małgorzaty, Tumu i Oporowa skuteczną promocją obszaru SRG "CENTRUM".
Wypromowanie obszaru dla społeczności lokalnych celem aktywizacji mieszkańców. Promocja jako narzędzie poprawy wizerunku obszaru.
- "Doposażenie orkiestry dętej, zakup umundurowania oraz zakup nowych instrumentów muzycznych".
Szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego poprzez doposażenie czterech organizacji pozarządowych z terenu LGD "CENTRUM". Aktywne uczestnictwo społeczności w życiu kulturalnym i promowanie działalności kulturalnej - nabór młodych ludzi do orkiestry.

Fundacja "Płomyk" im. Janiny Kuś Na Rzecz Rozwoju Ziemi Witońskiej:

- "Nasza Przystań"

Pobudzenie intelektualne ,rozwój kreatywności młodzieży i seniorów, integracja pokoleń. Kulturowanie tradycji oraz gromadzenie starych pamiątek po przodkach. Pogadanki i prelekcje dla młodzieży i seniorów, aktywna integracja.

Stowarzyszenie Wspierające Rozwój Gminy Krzyżanów:

- "Wykonanie terenu rekreacyjnego nad stawem w miejscowości Konary w gminie Krzyżanów".
Projekt skierowany do szerokiej grupy społeczeństwa, przez co integruje społeczeństwo a rozwój lokalnej infrastruktury rekreacyjnej wpłynął na integrację całego regionu.
- "Wykonanie terenu rekreacyjnego nad stawem w miejscowości Pawłowice w gminie Krzyżanów."
W ramach projektu oprócz szeroko pojętej integracji społeczności lokalnej zostały wykonane nasadzenia drzew i powstała infrastruktura rekreacyjna.
- "Wykonanie terenu rekreacyjnego nad stawem w miejscowości Konary w Gminie Krzyżanów.
W ramach projektu oprócz szeroko pojętej integracji społeczności lokalnej zostały wykonane nasadzenia drzew i powstała infrastruktura rekreacyjna.
- „Wykonanie terenu rekreacyjnego nad stawem w miejscowości Goliszew w gminie Krzyżanów”.
W wyniku realizacji projektu powstało miejsce wypoczynku i rekreacji lokalnej społeczności. Z miejsca rekreacyjnego nad stawem korzysta nie tylko społeczność Goliszewa ale całej gminy łącznie z młodzieżą szkolną w ramach zajęć plenerowych.

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR) na lata 2023–2027 Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM”.

- "Wykonanie terenu rekreacyjnego nad stawem w miejscowości Marcinów w gminie Krzyżanów".
W wyniku realizacji operacji powstała infrastruktura rekreacyjna w postaci altanki ogrodowej, która skupia społeczność lokalną i spełnia rolę mini świetlicy na świeżym powietrzu.
- "Wykonanie terenu rekreacyjnego nad stawem w miejscowości Nowe Ktery w gminie Krzyżanów".
Rozwój lokalny skierowany do ogółu społeczności poprzez integrację różnych środowisk na terenach rekreacyjnych przy stawie. Projekt został uzupełniony siłownią zewnętrzną integrującą różne grupy wiekowe.
- "Wykonanie terenu rekreacyjnego nad stawem w miejscowości Ktery w gminie Krzyżanów".
Projekt skierowany do szerokiej grupy społeczeństwa, wykonanie altanki ogrodowej i siłowni zewnętrznej zintegrował społeczność nie tylko miejscowości Ktery ale całej gminy jak również poprawił estetykę obszaru LGD.

Stowarzyszenie Gospodyń Wiejskich Teresin:

- "Przebudowa świetlicy wiejskiej w Teresinie".

Efektem projektu jest udoskonalenie atrakcyjności oferty edukacyjno-kulturalnej sołectwa Teresin poprzez przebudowę świetlicy. Dostęp do infrastruktury kulturalnej wyrównuje szanse mieszkańców wsi. Bogata oferta warsztatowa, szkoleniowa z naciskiem na promocję zdrowego i aktywnego stylu życia.

Stowarzyszenie Rozwoju Gmin „CENTRUM”:

W ramach projektów współpracy SRG „CENTRUM” zrealizowało projekt Punkty Aktywnego Wypoczynku (akronim: PAW) na łączną kwotę 380.000 zł. Na obszarze LGD "CENTRUM" powstało 20 Punktów Aktywnego Wypoczynku i siłowni zewnętrznych z małą infrastrukturą rekreacyjną na świeżym powietrzu. Partnerami projektu były LGD: LGD „PRYM”, LGD „POLCENTRUM”, LGD „Ziemia Łowicka” LGD „Z Ikrą”.

3. Opis struktury LGD.

W skład Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM” wchodzi przedstawiciele instytucji publicznych, lokalnych partnerów społecznych i gospodarczych oraz mieszkańcy. Stowarzyszenie jest dobrowolnym, samorządnym, trwałym zrzeszeniem osób fizycznych i prawnych, w tym jednostek samorządu terytorialnego o celach niezarobkowych, mającym na celu działanie na rzecz rozwoju obszarów wiejskich.

Struktura członków LGD ze względu na sektory (społeczny, publiczny, gospodarczy) zapewnia reprezentatywność każdej grupy społecznej z omawianego obszaru, pozwalając zarówno na diagnozę wyzwań rozwojowych jak i obiektywność w inicjowaniu i realizacji działań na rzecz lokalnej społeczności i przedsiębiorczości. Partnerstwo trzech sektorów zapewnia stworzenie różnym grupom społecznym szansy do podejmowania oddolnych inicjatyw umożliwiających realizację celów.

Wykaz członków Zwyczajnych z podziałem na reprezentowany sektor znajduje się w poniższej tabeli.

Tabela 3. Lista Członków Zwyczajnych Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM”.

Lp.	Imię i nazwisko	Sektor
1	Jakub Świtkiewicz	Społeczny
2	Bogusława Pieniżek	Społeczny
3	Ryszard Kostrzewski	Społeczny
4	Ewa Zielak	Społeczny
5	Józef Ignaczewski reprezentant Gminy Bedlno	Publiczny
6	Zenon Dąbrowski	Publiczny
7	Aneta Ciężarek	Społeczny
8	Dorota Dąbrowska reprezentantka Gminy Dąbrowice	Publiczny
9	Zbigniew Górski	Społeczny

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR) na lata 2023–2027 Stowarzyszenia Rozwoju Gmin "CENTRUM".

10	Włodzimierz Frankowski reprezentant Gminy Góra Świętej Małgorzaty	Publiczny
11	Edyta Wicińska	Społeczny
12	Justyna Jasińska reprezentant Gminy Kutno	Publiczny
13	Elżbieta Koralewska-Kowalczyk	Społeczny
14	Katarzyna Erdman reprezentant Gminy Krośniewice	Publiczny
15	Jadwiga Roźnowska	Społeczny
16	Monika Klarzak	Społeczny
17	Tomasz Jakubowski reprezentant Gminy Krzyżanów	Publiczny
18	Henryka Gierańczyk	Społeczny
19	Tomasz Szczęsny reprezentant Gminy Łanięta	Publiczny
20	Mirosław Oleradzki	Gospodarczy
21	Zdzisław Kostrzewa reprezentant Gminy Nowe Ostrowy	Publiczny
22	Jacek Olesiński	Gospodarczy
23	Marta Kubiak	Społeczny
24	Robert Pawlikowski reprezentant Gminy Oporów	Publiczny
25	Zygryd Chilewski	Społeczny
26	Tomasz Grabowski reprezentant Gminy Strzelce	Publiczny
27	Stanisław Kruglak	Gospodarczy
28	Anna Czajka	Społeczny
29	Mirosław Włodarczyk reprezentant Gminy Witonia	Publiczny
30	Katarzyna Gonera	Publiczny
31	Grzegorz Ambroziak reprezentant Gminy Żychlin	Publiczny
32	Marta Arkuszewska	Gospodarczy
33	Halina Szustakiewicz	Społeczny
34	Teresa Barańska – reprezentant Fundacji „Płomyk” im. Janiny Kuś Na Rzecz Rozwoju Ziemi Witońskiej	Społeczny
35	Renata Pastusiak - reprezentant Stowarzyszenia na Rzecz Rozwoju Gminy Nowe Ostrowy	Publiczny
36	Ewa Stępka - reprezentant Stowarzyszenia Wspierającego Rozwój Gminy Krzyżanów	Społeczny
37	Irena Fuss – reprezentant Stowarzyszenia Gospodyń Wiejskich Teresin	Społeczny
38	Andrzej Siuda – reprezentant OSP w Gołębiewku Nowym	Publiczny
39	Paweł Jurkowski – reprezentant OSP Łanięta	Społeczny
40	Krzysztof Barylski - reprezentant Stowarzyszenia Gminna Orkiestra Dęta w Górze Świętej Małgorzaty	Społeczny
41	Michał Kowalik – reprezentant OSP w Śleszynie	Społeczny
42	Arkadiusz Staliński - reprezentant OSP w Oporowie	Społeczny
43	Michał Szurabik – reprezentant OSP w Pniewie	Społeczny
44	Renata Pasikowska	Gospodarczy
45	Zbigniew Zawiaślak - reprezentant PW DANZAP Danuta Zawiaślak	Gospodarczy

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR) na lata 2023–2027 Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM”.

46	Paweł Frątczak - reprezentant PF – PROJEKT Paweł Frątczak	Gospodarczy
47	Michał Kapruziak – reprezentant PHU „WĘGLO-BUD” Michał Kapruziak	Gospodarczy
48	Marcin Kraśkiewicz – reprezentant AUTO-PLUS Marcin Kraśkiewicz	Gospodarczy
49	Sylwia Prośniewska - reprezentant Pracownia badawcza CoCreation. Sylwia Prośniewska.	Gospodarczy
50	Arkadiusz Godlewski - reprezentant P.P.H.U. „GODLEŚ” Arkadiusz Godlewski	Gospodarczy
51	Mirosław Chyski – reprezentant P.P.H.U. „JAMIRO-JUNIOR” IMPORT EXPORT MIROSŁAW CHYSKI	Gospodarczy
52	Barbara Kruglak – reprezentant SKLEPU SPOŻYWCZO-PRZEMYSŁOWEGO BARBARA KRUGLAK	Gospodarczy
53	Magdalena Kukuła – reprezentant MECHANIKA POJAZDOWA “KUKUŁKA” MAGDALENA KUKUŁA	Gospodarczy
54	Jerzy Cywka – reprezentant FHU “DOBRAWA” Jerzy Cywka	Gospodarczy
55	Paweł Wachowiak – reprezentant HURTOWNI „WACHOWIAK” WINA PIWA LODY NAPOJE S.C. PAWEŁ WACHOWIAK	Gospodarczy
56	Cezary Jeziorski -reprezentant Piekarnia Krośniewice JEZIORSCY Sp. j.	Gospodarczy
57	Adam Ważyński – Szkółka drzew i Krzewów Ozdobnych Ważyńscy – Śleszyn	Gospodarczy
58	Konrad Chyski - reprezentant Przedsiębiorstwa Handlowo Usługowego Skup i Sprzedaż Zbóż	Gospodarczy
59	Bartłomiej Ratajski – reprezentant ALEX-CAR	Gospodarczy
60	Piotr Szynkiewicz – reprezentant Szyna – Moto	Gospodarczy
61	Ewelina Studzińska	Publiczny

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM.”

4. Skład organu decyzyjnego.

Zgodnie z Statutem Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM” do wyłącznej kompetencji Rady należy wybór operacji, które mają być realizowane w ramach opracowanej przez Stowarzyszenie Lokalnej Strategii Rozwoju oraz ustalenie kwoty wsparcia.

W Radzie Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM” znajdują się 3 osoby z sektora gospodarczego, 4 osoby z sektora społecznego i pięć osób z sektora publicznego. W radzie nie ma na tę chwilę żadnej osoby do 25 roku życia, 5 osób jest powyżej 60 roku życia (reprezentantów seniorów). W strukturach Rady zasiada 1 osoba z Ochotniczej Straży Pożarnej. W składzie organu decyzyjnego znajdują się również przedstawiciele zdiagnozowanych na obszarze objętym LSR grup interesów: grupa interesu przedsiębiorców działalności pozarolniczej i grupa interesu branży producentów produktów rolnych. Radę w większości reprezentują kobiety (8 osób). Organ decyzyjny liczy łącznie 12 osób (każda gmina, co istotne, ma swojego przedstawiciela w Radzie). Proces decyzyjny zatem nie jest zdominowany przez władze publiczne ani żadną z grup interesów. W składzie Rady SRG" CENTRUM", sektor publiczny stanowi 41,6% (5 osób). W zakresie zapewnienia wyboru operacji bez dominacji jakiegokolwiek grupy interesu, w organie decyzyjnym nałożono na Radę następujące obwarowania:

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR) na lata 2023–2027 Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM”.

- ❖ Przedstawiciele władzy publicznej, ani żadnej pojedynczej grupy interesu nie mogą mieć więcej niż 49% praw głosu w składzie Rady oraz każdorazowo na etapie głosowania w podejmowaniu decyzji.
- ❖ Funkcje członków organu decyzyjnego będą pełnione osobiście, a w przypadku osób prawnych przez osoby uprawnione do reprezentowania. Wprowadza się zapis nieupoważniania osób trzecich do udziału w podejmowaniu decyzji.
- ❖ Prowadzenie rejestru interesów członków organu decyzyjnego.

W zakresie prawidłowości wyboru dokonywanego przez członków organu decyzyjnego wprowadza się:

- ❖ szkolenia w zakresie oceny wniosków w celu podniesienia ich wiedzy i kompetencji zakończone sprawdzianem ze znajomości zapisów LSR,
- ❖ zasadę odwołania z członkostwa w Radzie w przypadku systematycznego uchylania się od pracy w Radzie,
- ❖ ustanowienie osoby - Przewodniczącego Rady, którego zadaniem będzie czuwanie nad prawidłowym przebiegiem procesu oceny i wyboru, poprawności dokumentacji, zgodności formalnej oraz wzywania do dokonania poprawnej oceny wniosków przez członków Rady którzy dokonali oceny w sposób niezgodny z treścią kryteriów oceny.

Tabela 4. Lista członków Rady Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM”.

Lp.	Imię i nazwisko	Sektor
1	Katarzyna Erdman	publiczny
2	Mirostaw Włodarczyk	publiczny
3	Zenon Dąbrowski	publiczny
4	Ewelina Studzińska	publiczny
5	Jerzy Cywka	gospodarczy
6	Sylwia Prośniewska	gospodarczy
7	Renata Pasikowska	gospodarczy
8	Renata Pastusiak	publiczny
9	Krzysztof Barylski	społeczny
10	Anna Czajka	społeczny
11	Halina Szustakiewicz	społeczny
12	Henryka Gierańczyk	społeczny

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM”.

5. Proces decyzyjny.

Władzami Stowarzyszenia są: Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia, Zarząd Stowarzyszenia, Rada Stowarzyszenia oraz Komisja Rewizyjna. Jedna osoba wchodzi w skład tylko jednego organu Stowarzyszenia.

Rada SRG „CENTRUM” zgodnie z procedurą określoną w statucie LGD, wyboru członków Rady dokonuje Walne Zebranie ze swojego grona. Dokonując wyboru zabiega, aby proponowane kandydatury zapewniały zachowanie odpowiedniej sektorowości w składzie Rady, odpowiednie kompetencje w zakresie oceny wniosków i sprawność działania tego organu. W obecnym składzie Rady znajdują się osoby, które mają wiedzę i doświadczenie w ocenie i

wyborze wniosków lub pozyskiwały wsparcie z różnych funduszy pomocowych w poprzednim okresie programowania. To zapewnia kompetentną ocenę wniosków i sprawne wdrażanie LSR.

Biuro LGD - W celu właściwego wdrażania LSR niezbędne jest doświadczenie i wiedza zatrudnionych pracowników biura LGD, którzy poprzez swoją pracę zagwarantują profesjonalną obsługę członkom oraz potencjalnym beneficjentom. Niezmiernie ważną rzeczą jest precyzyjne określenie wymagań w odniesieniu do przewidzianych obowiązków.

Zarząd Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM” w uchwalonym "Opisie stanowisk w biurze SRGC" określił wymagania konieczne i pożądane w odniesieniu do pracowników, których należy zatrudnić. Organizację i porządek w procesie pracy oraz związane z tym prawa i obowiązki pracodawcy i pracowników w stowarzyszeniu reguluje Regulamin pracy biura. Określone zostały również procedury ich naboru w postaci Regulaminu naboru na wolne stanowiska biurowe, w tym na kierownicze stanowiska biurowe. Określono plan szkoleń dla członków Rady i pracowników biura.

Wyznaczone zadania w zakresie animacji lokalnej i współpracy oraz doradztwa jak również metody ich pomiaru odzwierciedla "Opis stanowisk w biurze SRGC".

W okresie programowania 2014-2020 wszyscy zatrudnieni pracownicy biura (6 osób) nabyli doświadczenie i niezbędną wiedzę do wdrażania i aktualizacji dokumentów strategicznych o zasięgu regionalnym. Dodatkowo 4 zatrudnionych pracowników wdrażało wcześniejszy Schemat II Leader+, co znacznie usprawniło proces wdrażania LSR. Wszyscy pracownicy po ukończonych szkoleniach skutecznie prowadzili doradztwo dla beneficjentów.

Ocenę efektywności świadczonego doradztwa będzie potwierdzał Rejestr udzielonego doradztwa potencjalnych beneficjentów. Wskaźnikiem efektywności prowadzonego doradztwa będzie liczba beneficjentów, którzy przeszli pozytywną ocenę wniosku na Radzie, wybranych do dofinansowania.

Osoby zaangażowane w pracę na rzecz LGD posiadają odpowiednie kompetencje i zasoby do tworzenia i zarządzania procesami rozwoju na poziomie lokalnym. Ich wiedza i doświadczenie odpowiadają zakresowi merytorycznemu LSR. Kompetencje dla członków organu decyzyjnego i Zarządu określa Statut Stowarzyszenia w § 22 i 23: „Wskazane jest, aby Członkowie Rady/Zarządu spełniali następujące wymogi: posiadali wykształcenie wyższe lub średnie; posiadali wiedzę i/lub doświadczenie z zakresu rolnictwa, rozwoju obszarów wiejskich i podejścia Leader; uczestniczyli w realizacji projektów na rzecz rozwoju obszarów wiejskich.

Stowarzyszenie jest odpowiedzialne za wybór operacji na poziomie lokalnym i ma zapewnić, że wybrane operacje są zgodne ze strategią. Dlatego też osoby zaangażowane w pracę na rzecz LGD mają odpowiednie kompetencje i zasoby do tworzenia i zarządzania procesami rozwoju na poziomie lokalnym. Wiedzę oraz doświadczenie posiadają także osoby, które zostały wybrane do pełnienia poszczególnych funkcji w organie decyzyjnym, Zarządzie oraz w biurze LGD, tak aby mogły w sposób merytoryczny wypełniać swoje obowiązki. Kompetencje wymagane od członków Rady Decyzyjnej i Zarządu oraz pracowników biura LGD wskazane są w dokumentach wewnętrznych LGD, odpowiednio: Regulaminie Rady, Statucie oraz Regulaminie biura LGD, który określa sposób rekrutacji pracowników biura, podział zadań oraz wymagania wobec pracowników biura. W celu zapewnienia najwyższej jakości przekazywanych informacji oraz doskonalenia umiejętności aktualizacji wiedzy osób odpowiedzialnych za zarządzanie procesami rozwojowymi i realizację LSR zaplanowano cykl szkoleń dla pracowników biura LGD oraz członków organów LGD. Rozwiązania będą zastosowane przez LGD dla zapewnienia spełnienia wymagań doskonalenia i podnoszenia kwalifikacji.

6. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD.

Stowarzyszenie Rozwoju Gmin „CENTRUM” działa na podstawie przepisów:

- ❖ Ustawy z 7 kwietnia 1989 roku Prawo o stowarzyszeniach (tj. Dz. U. z 2020r. poz 2261, z późn. zm.);

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR) na lata 2023–2027 Stowarzyszenia Rozwoju Gmin "CENTRUM".

- ❖ Ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (tj. Dz.U. z 2022 poz. 2422 z późn. zm.) ;
- ❖ Ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (tj. Dz. U. Z 2022r. poz. 943 z późn. zm.);
- ❖ Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013r. ustanawiającym wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiającym przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylającym rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013, str. 320, z późn. zm.);
- ❖ Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej (Dz. Urz. UE L 231 z 30.06.2021, str. 159-706 z późn. zm.);
- ❖ Rozporządzenia nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Funduszu Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013, str. 487).
- ❖ Ustawy z dnia 8 lutego 2023 r. o Planie Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 (Dz. U. Z 2023r. poz. 412 z późn. zm.);
- ❖ Ustawy z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021-2027 (Dz. U.z 2022 r. poz. 1079);
- ❖ RODO – rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz. Urz. UE L 119 z 04.05.2016, str. 1, z późn. zm.).

Władzami Stowarzyszenia są: Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia, Zarząd Stowarzyszenia, Rada Stowarzyszenia oraz Komisja Rewizyjna. Jedna osoba wchodzi w skład tylko jednego organu wybieralnego Stowarzyszenia, kadencja organów wybieralnych trwa 4 lata. Obecna kadencja rozpoczęła się w sierpniu 2022 r. i kończy się w sierpniu 2026 roku.

Dokumentami wewnętrznymi regulującymi zasady działania LGD są:

- ❖ Statut Stowarzyszenia;
- ❖ Regulamin Obrad Rady Stowarzyszenia;
- ❖ Regulamin Biura;
- ❖ Regulamin Pracy Zarządu;
- ❖ Regulamin Komisji Rewizyjnej.

Dokumenty te są uchwalane i zmieniane przez następujące organy:

- ❖ Statut przez Walne Zebranie Członków;
- ❖ Regulamin Obrad Rady przez Radę;
- ❖ Regulamin Biura i Regulamin Pracy Zarządu przez Zarząd;
- ❖ Regulamin Komisji Rewizyjnej przez Komisję Rewizyjną.

Tabela 5. Podstawowe dokumenty wewnętrzne regulujące zasady działania SRG "CENTRUM".

Lp.	Rodzaj dokumentu	Regulowane kwestie
1	Statut LGD	Statut Stowarzyszenia określa jego nazwę, teren działania i jego siedzibę, cele i sposoby ich realizacji, sposób nabywania i utraty członkostwa, przyczyny utraty członkostwa oraz prawa i obowiązki członków, władze stowarzyszenia, tryb dokonywania ich wyboru, uzupełniania składu oraz ich kompetencje, sposób reprezentowania stowarzyszenia oraz zaciągania zobowiązań majątkowych, a także warunki ważności jego uchwał, sposób uzyskiwania środków finansowych oraz ustanawiania składów członkowskich, zasady dokonywania zmian statutu oraz sposób rozwiązywania się stowarzyszenia. Statut reguluje także następujące kwestie: organem nadzór nad Stowarzyszeniem jest Marszałek Województwa łódzkiego, jednym z organów Stowarzyszenia jest Rada odpowiedzialna za wybór operacji, której zakres kompetencji i zasady reprezentatywności określa szczegółowo Statut. Statut określa również zasady nabywania i utraty członkostwa w LGD oraz jej organach.
2	Regulamin Obrad Rady Stowarzyszenia	Regulamin Rady określa zasady zwoływania i organizacji Jej posiedzeń, w tym sposób informowania członków Rady o posiedzeniach, zasady dostarczania porządku obrad i materiałów na posiedzenia. Regulamin określa szczegółowe zasady wykluczenia członka organu z oceny operacji (tj. przyczyny i procedurę wykluczenia). Regulamin określa także zasady protokołowania posiedzeń organu.
3	Regulamin Biura LGD	Regulamin Biura określa organizację biura, utworzone w nim stanowiska, uprawnienia i obowiązki pracownika i pracodawcy, uprawnienia osób funkcyjnych, przepisy porządkowe, zasady zatrudniania i wynagradzania pracowników.
4	Regulamin Pracy Zarządu	Regulamin Zarządu Stowarzyszenia określa szczegółowe uprawnienia, organizację pracy oraz tryb obradowania Zarządu.
5	Regulamin Komisji Rewizyjnej	Komisja Rewizyjna określiła w swoim regulaminie szczegółowe zasady zwoływania i organizacji swoich posiedzeń, zasady prowadzenia działań kontrolnych oraz zasady protokołowania posiedzeń.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM”.

Lokalna Grupa Działania „Centrum” w sposób ciągły będzie poszerzać i pogłębiać zaangażowanie lokalnej społeczności w realizacji LSR jak również zachęcać do udziału w jej wdrażaniu poprzez stałe informowanie (wykorzystując zróżnicowane środki przekazu) o dostępnych możliwościach wsparcia. LGD dedykuje lokalnej społeczności szeroko pojęte zarówno wsparcie merytoryczne (bezpłatne doradztwo, konsultacje w biurze LGD, szkolenia).

Istotnym jest, że udział lokalnej społeczności w tworzeniu LSR nie ogranicza się jedynie do konsultacji na etapie tworzenia niniejszego dokumentu, ale również w całym okresie programowania, którego dotyczy dokument i na każdym etapie. Wynika to z elastycznego podejścia do zmieniających się uwarunkowań zarówno zewnętrznych jak i wewnętrznych, wpływających na zmieniające się potrzeby i potencjał danego regionu. Wszystkie przyjęte formy i działania aktywizujące i integrujące społeczność lokalną potwierdzają potwierdzają inkluzywny charakter działalności LGD „Centrum”.

Rozdział II. Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR

1. Opis obszaru LSR.

Stowarzyszenie Rozwoju Gmin „CENTRUM” obejmuje obszar 12 gmin - 10 gmin powiatu kutnowskiego oraz 2 gminy powiatu łęczyckiego województwa łódzkiego. 9 gmin stanowią gminy wiejskie, 3 natomiast miejsko-wiejskie.

Ludność zamieszkująca badany obszar wynosi **58 691 osób**.

Tabela 6. Gminy wchodzące w skład LSR na lata 2023-2027.

Gmina	Powiat	Typ gminy	Powierzchnia (ha)	Liczba ludności (osoby)
Łanięta	kutnowski	gmina wiejska	5 489	2 272
Strzelce	kutnowski	gmina wiejska	9 009	3 798
Żychlin	kutnowski	gmina miejsko-wiejska	7 664	11 393
Oporów	kutnowski	gmina wiejska	6 785	2 446
Bedlno	kutnowski	gmina wiejska	12 602	5 314
Kutno	kutnowski	gmina wiejska	12 231	8 869
Góra Św. Małgorzaty	łęczycki	gmina wiejska	9 026	4 304
Witonia	łęczycki	gmina wiejska	6 045	3 094
Dąbrowice	kutnowski	gmina miejsko-wiejska	4 615	1 830
Krzyżanów	kutnowski	gmina wiejska	10 306	4 053
Nowe Ostrowy	kutnowski	gmina wiejska	7 155	3 296
Krośniewice	kutnowski	gmina miejsko-wiejska	9 471	8 022
Razem obszar objęty LSR			100 398	58 691
Województwo Łódzkie			1 821 895	2 448 713

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL, stan na koniec 2020 r.

Dane statystyczne (ilościowe) pozwoliły na postawienie następujących wniosków:

- ❖ liczba ludności zamieszkała na obszarze LGD na przestrzeni 7 lat uległa zmniejszeniu o 6,3% (porównując lata 2013 i 2020). Oznacza to ubytek liczby mieszkańców o 3 930 osób;
- ❖ wskaźnik obciążenia demograficznego, tj. odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w stosunku do ogólnej liczby osób wynosi dla gmin z obszaru LGD 19,2 i jest zbliżony do ogólnego indykatora województwa łódzkiego, wynoszącego 20,7. Niemniej oznacza to, że obszar gmin należących do LGD cechuje drastycznie starzejące się społeczeństwo. Świadczy o tym niekorzystny stosunek osób starszych (w wieku poprodukcyjnym) do młodych (w wieku przedprodukcyjnym), dodatkowo wskaźnik ten wzrósł z poziomu 17,2% w 2015 (2 pkt. proc). Ma to istotne znaczenie, ponieważ właściwa proporcja między grupą ludności pracującej i grupami ludności niepracującej (dzieci, ludzie starsi) wpływa na sprawne funkcjonowanie każdej wspólnoty. Zmiana tej proporcji, polegająca na wzroście liczby ludności w wieku nieprodukcyjnym, powoduje zmniejszanie się zasobów pracy oraz generuje koszty utrzymania grup niepracujących (m.in. wzrost kosztów usług medycznych i opiekuńczych dla ludzi starszych), co istotnie hamuje wzrost gospodarczy.
- ❖ Udział ludności w wieku produkcyjnym w % ludności ogółem kształtuje się na obszarze objętym LGD na poziomie 60,8%, podczas gdy wskaźnik ten dla województwa łódzkiego wynosi 58,3. Istotnym jest, że w roku 2015 odsetek ten wynosił 62,7% (aż 2 pkt. proc. więcej).
- ❖ Udział osób bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wynosi dla obszaru LGD 6,0%, i jest to o 1,2 pkt. proc. więcej niż średnia dla województwa łódzkiego.

Tabela 7. Dane demograficzne dla całego obszaru LGD. Porównanie w latach.

Wyszczególnienie	2015	2020	
Liczba osób w wieku przedprodukcyjnym			Dynamika zmian
Kobiety	412	390	-5,3%
Mężczyźni	423	414	-2,1%
Liczba osób w wieku produkcyjnym			
Kobiety	1 477	1 359	-8,0%
Mężczyźni	1 765	1 652	-6,4%
Liczba osób w wieku poprodukcyjnym			
Kobiety	738	777	+5,3%
Mężczyźni	336	382	+13,7%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL, stan na koniec 2020 r.

„Potencjał demograficzny jest jednym z podstawowych czynników determinujących rozwój (...), posiada przy tym charakter pierwotny wobec wszystkich innych czynników, będąc warunkiem sine qua non, szeroko pojętego rozwoju społeczno-gospodarczego”¹. Zmiany ilościowe populacji stymulują zmiany w liczbie podatników, w sposób zasadniczy determinują popyt na usługi komunalne i komercyjne, a także mają wpływ na zjawiska przestrzenne oraz ocenę atrakcyjności badanych obszarów. Zmiany demograficzne będą wywierały silny wpływ na rynek pracy, szkolnictwo, popyt na usługi dla osób starszych oraz kondycję finansową miasta jako jednostki samorządu terytorialnego.

Zatem jednym z priorytetowych wyzwań dla każdej jednostki samorządu terytorialnego jest poprawa wskaźników demograficznych. Najlepszy efekt podejmowanych działań, zmierzających w kierunku tworzenia zachęt do osiedlania się na terenie gmin z LGD, stanowiłaby ich atrakcyjność definiowana głównie jako „miejsce do pracy” oraz „miejsce do życia”.

Biorąc pod uwagę bieżącą sytuację demograficzną ludności z obszaru LGD, wyłoniliśmy 2 grupy demograficzne, które wymagają wsparcia (grupy w niekorzystnej sytuacji). Jedną z nich są seniorzy - to rosnąca grupa osób, coraz częściej aktywna, tworząca DNA danego obszaru, kształtująca młodsze pokolenie, budująca tożsamość. Druga to dzieci i młodzież, którzy stanowią o przyszłym rozwoju danego obszaru. Celem jest obecne wsparcie tej grupy, możliwość zaspokojenia potrzeb nie tylko edukacyjnych ale również społecznych, rozwojowych, w tym sportowych. Dążeniem jest również głębsze oddziaływanie na warstwy związane z przywiązaniem do danego miejsca, regionu, budowanie tożsamości lokalnej, która w późniejszym okresie czasu przyczyni się do osiedlenia się na tym obszarze osiedlenia się i realizacji działań na rzecz lokalnej społeczności i gospodarki np. w formie smart village.

Zarówno aktywizacja seniorów jak i ludzi młodych tj. do 25 roku życia jest jednym z priorytetów obecnej strategii LSR. Pierwsze działanie z tym związane dotyczyło możliwości udziału w konsultacjach strategicznych w poszczególnych gminach. Około jedną trzecią ogółu konsultujących stanowiły osoby młode tj. do 25 roku życia

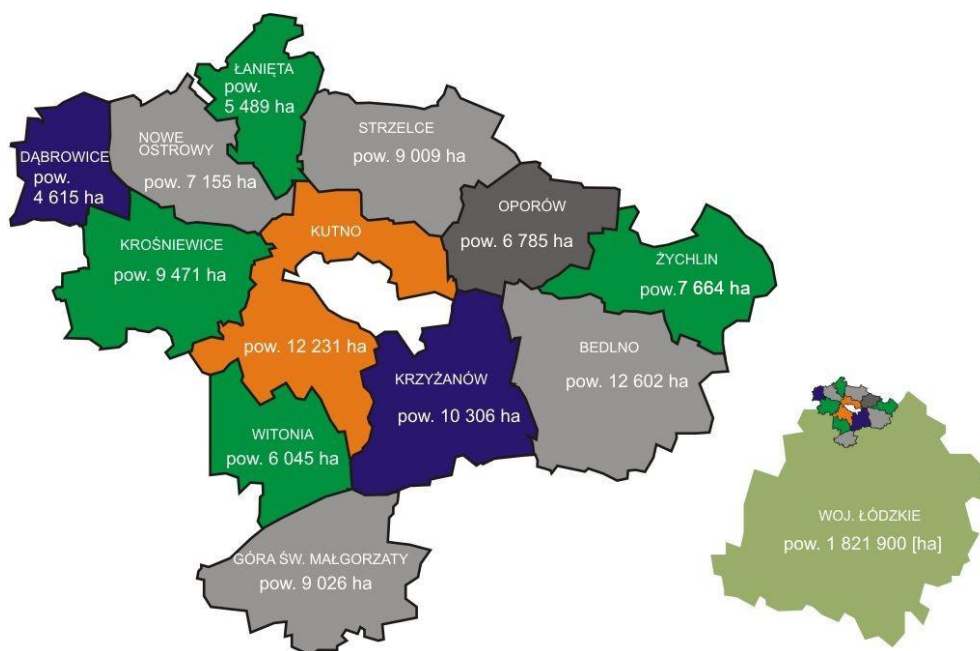
¹ Potencjał ekonomiczny miast w województwie lubelskim w latach 2000-2010, US w Lublinie, Lublin 2011, s. 27.

i seniorzy. Trzonem natomiast jest planowane ujęcie tych grup społecznych tj. w niekorzystnej sytuacji, w celach strategicznych w obecnym okresie programowania.

2. Mapa obszaru objętego LSR.

Obszar objęty LSR Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM” bezpośrednio graniczy z trzema województwami: od zachodu z wielkopolskim, od północy z kujawsko - pomorskim, od strony północno-wschodniej z mazowieckim. Łączna powierzchnia obszaru funkcjonowania LSR wynosi około **1 004 km²**, co stanowi **5,5%** ogólnej powierzchni województwa łódzkiego.

Mapa 1. Obszar LSR Stowarzyszenia Rozwoju Gmin "Centrum" na tle województwa łódzkiego.

Źródło: Mapa Województwa Łódzkiego - opracowanie własne.

3. Uzasadnienie spójności obszaru.

Umocnienie spójności: gospodarczej, społecznej i terytorialnej jest jednym z głównych celów Unii Europejskiej. W art. 174 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej stwierdza się: *w celu wspierania harmonijnego rozwoju całej Unii rozwija ona i prowadzi działania służące wzmocnieniu jej spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej. W szczególności Unia zmierza do zmniejszenia dysproporcji w poziomach rozwoju różnych regionów oraz zacofania regionów najmniej uprzywilejowanych [Wersje skonsolidowane Traktatu o Unii Europejskiej..., 2012].* Traktat nakłada na państwa członkowskie zobowiązania w zakresie tworzenia warunków do osiągnięcia celów spójności. W szczególności określa, że: *prowadzą swoje polityki gospodarcze i koordynują je w taki sposób, aby osiągnąć także cele określone w artykule 174. Przy formułowaniu i urzeczywistnianiu polityk i działań Unii oraz przy urzeczywistnianiu rynku wewnętrznego bierze się pod uwagę cele określone w artykule 174 i przyczynia się do ich realizacji [Wersje skonsolidowane Traktatu o Unii Europejskiej..., 2012].* Wizję rozwoju Polski określa *Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 roku) [2017] (dalej Strategia).*

Obszar 12 gmin objętych LSR jest spójny geograficznie. 10 gmin tworzy powiat kutnowski, 2 kolejne (Witonia i Góra Św. Małgorzaty) pochodzą z sąsiadującego powiatu łęczyckiego, jednocześnie granicząc z pozostałymi dziesięcioma (co przedstawia mapa 1). Zatem obszar funkcjonalny LSR ma jasno określone granice, które pokrywają się z granicami przynależnych do LGD gmin (spójność przestrzenna).

Siłą napędową rozwoju i priorytetem publicznym jest spójność społeczna. LSR ujmuje to całościowo, czyli podporządkowuje działania w sferze gospodarczej osiągnięciu celów związanych z poziomem i jakością życia. Co w dalszej kolejności przyczyni się do wzmocnienia kapitału społecznego, optymalnego wykorzystywania potencjału rozwojowego omawianego obszaru.

Spójność gospodarcza i społeczna są ze sobą wzajemnie powiązane i pomiędzy tymi kategoriami istnieją sprzężenia zwrotne [Woźniak, 2012, s. 7–8]². Dokładnie obrazują to zjawisko spotkania w poszczególnych gminach i wykonane wspólnie z interesariuszami poszczególnych gmin analizy potrzeb rozwojowych i potencjałów, która daje odpowiedź na zbliżone problemy i jednocześnie potrzeby rozwojowe, zarówno w sferze społecznej jak i gospodarczej. Dlatego też, cele postawione w LSR mają za zadanie wspierać powszechny i harmonijny rozwój i wzmocniać spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną omawianego obszaru.

Rozdział III. Partycypanyjny charakter LSR

„Strategia stanowi platformę współpracy i współdziałania wszystkich zainteresowanych podmiotów: administracji rządowej, administracji specjalnej, samorządu terytorialnego, instytucji pozarządowych, podmiotów gospodarczych i społeczeństwa. Posiadanie strategii określającej możliwości rozwoju poprawia wizerunek (...) i może dopomóc w pozyskaniu zewnętrznego kapitału. Strategia może pobudzić inicjatywę i przedsiębiorczość lokalnej społeczności”³.

W ramach prac nad koncepcją nowej Lokalnej Strategii Rozwoju, zastosowano szereg działań aktywizujących i zachęcających do dyskusji przedstawicieli sektora społecznego, gospodarczego, publicznego i mieszkańców gmin. Analizując poprzedni model opracowywania strategii metodą partnerską, Stowarzyszenie skłoniło się do wypracowania LSR metodą ekspercko-partnerską pozwalającą na zbudowanie strategii odpowiadającej potrzebom i możliwościom, co daje większe szanse na realizację.

Dnia 20 maja 2022 r. w siedzibie LGD w Kutnie odbyło się pierwsze spotkanie Zespołu ds. opracowania Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2023-2027 Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie Rozwoju Gmin "CENTRUM". Spotkanie dotyczyło wypracowania strategii komunikacyjnej i metod angażowania społeczności lokalnych w budowę i wdrażanie LSR. W efekcie powstał plan komunikacji LGD związany z opracowywaniem LSR mający na celu angażowanie w pracy nad strategią społeczności lokalnych. Plan komunikacji wewnętrznej obejmuje między innymi ustanowienie osób do kontaktu – koordynatorów w poszczególnych gminach.

Centralnym punktem kontaktowym jest biuro LGD w Kutnie przy ul. Wojska Polskiego 10 A, tel. 24/ 355 23 45, e-mail: info@srgc.pl.

Plan komunikacji zewnętrznej związanej z opracowywaniem LSR obejmował dwie kampanie informacyjne z użyciem informacji na stronach internetowych LGD oraz gmin, a także imiennych zaproszeń do udziału w planowanych pracach kierowanych do lokalnych liderów. W ramach tych kampanii członkowie Zespołu będący równocześnie liderami w swoich społecznościach mieli za zadanie indywidualnie informować mieszkańców w swoim otoczeniu. Pierwsza z kampanii miała na celu poprzedzić prace związane z diagnozą obszaru oraz identyfikacją problemów, druga z kolei związana jest z etapem określania celów strategicznych. Na etapie diagnozy obszaru oraz identyfikacji problemów przewidziano organizację spotkań z mieszkańcami na terenie wszystkich gmin należących do obszaru „CENTRUM”.

Na etapie określania celów i generowania rozwiązań odbyło się spotkanie Zespołu oraz przedstawicieli z poszczególnych gmin, na którym została wypracowana robocza wersja celów i rozwiązań strategicznych.

² Woźniak M.G., 2012, Spójność społeczno-ekonomiczna w kontekście tendencji do upowszechniania się kryzysu finansów publicznych w Unii Europejskiej, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, nr 25, red. M.G. Woźniak, Wyd. UR, Rzeszów, s. 5–29.

³ E. Wysocka, J. Koziński, Strategia rozwoju województw i gmin. Teoria i praktyka, Warszawa – Zielona Góra 1999, s. 6

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR) na lata 2023–2027 Stowarzyszenia Rozwoju Gmin "CENTRUM".

Końcowa wersja LSR z uwzględnieniem uwag wynikających z przeprowadzonych konsultacji została wypracowana na centralnym spotkaniu Zespołu z udziałem przedstawicieli z poszczególnych gmin i lokalnych liderów.

Strategia rozwoju LSR jest dynamicznie otwarta, uwzględnia atuty obszaru Stowarzyszenia oraz będzie systematycznie weryfikowana i aktualizowana. Strategia rozwoju uwzględnia i nawiązuje do strategii gmin wchodzących w skład obszaru naszej LGD, do strategii rozwoju województwa oraz kraju. Korzystając z wieloletnich doświadczeń budowy strategii metodą ekspercko-partnerską LGD "CENTRUM" zrealizowało:

Na każdym etapie przygotowania LSR zostały zastosowane różne techniki partycypacji społecznej:

- ❖ Informacja o złożeniu wniosku o „Wsparcie przygotowawcze” do poddziałania 9.1 w ramach działania „Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy Leader” Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. Okres realizacji: maj 2022 r.
- ❖ Informacja o podpisaniu umowy o przyznaniu pomocy nr 00026-6934-UM0500025/22 w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Łódzkiego, określającej zasady finansowania wsparcia przygotowawczego w zakresie działania 19.1. Okres realizacji: lipiec 2022 r.
- ❖ Powołanie Zespołu ds. opracowania LSR, utworzenie kilkuosobowego zespołu zajmującego się sprawami organizacyjnymi, związanymi z budowaniem strategii. Okres realizacji: maj 2022 r.
- ❖ Utworzenie listy liderów społeczności lokalnych jako potencjalnych uczestników tworzenia procesu strategii. Okres realizacji: maj 2022 r.
- ❖ Analiza-badania - inwentaryzacja.

Zanim LGD przystąpiło do pracy ze społecznością lokalną powinno w pierwszej kolejności przeprowadzić jej analizę, która pozwoli określić jej skład, poznać głównych aktorów i na tej podstawie dobrać najtrafniejsze metody współpracy. Wśród beneficjentów zrealizowanej LSR zostały przeprowadzone wywiady indywidualne w formie telefonicznej (celowa próba, wybrana na podstawie historii składanego wniosku). Rozmowa obejmowała co najmniej dwa obszary badawcze: 1) najważniejsze problemy obszaru LGD 2) kierunek w jakim powinien rozwijać się obszar LGD. Odbyły się również konsultacje społeczne poprzez formularz online. Opracowano zebrane w trakcie realizacji badania dane. Analiza zawiera rekomendacje dotyczące tworzenia nowej LSR. Okres realizacji: maj - sierpień 2022 r.

- ❖ Wykorzystanie pozyskanych informacji w postaci Raportów i ewaluacji.
Raport z badania standardów życia mieszkańców oraz ich zadowolenia z jakości infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej na obszarze Lokalnej Grupy Działania - Stowarzyszenie Rozwoju Gmin "CENTRUM";
- ❖ Informacja o planowanych konsultacjach społecznych w ramach tworzenia LSR, w każdej gminie z terenu LGD. Okres realizacji: sierpień 2022 r.
- ❖ Konsultacja terminu spotkań w każdej z gmin z terenu LGD. Okres realizacji: sierpień 2022 r.
- ❖ Podanie do publicznej wiadomości terminu i zakresu spotkania. Okres realizacji: sierpień 2022 r.
Przeprowadzenie 12 warsztatów (partycypacyjna diagnoza). Warsztaty zostały przeprowadzone w każdej z 12-stu gmin członkowskich (po minimum 3 godziny każdy). Warsztaty zakładają udział przedstawicieli wszystkich sektorów: społecznego, publicznego, gospodarczego. W celu zdefiniowania potrzeb i problemów przewidziano formę otwartą tj. prośba o wskazanie największych problemów i potrzeb mieszkańców obszaru w określonych dziedzinach życia (w sferze kulturalnej, społecznej, ekonomicznej, w dziedzinie szkolnictwa, infrastruktury). Etap poszukiwania rozwiązań w postaci listy propozycji, z której uczestnicy wybiorą najważniejsze w następujących dziedzinach tematycznych. Okres realizacji – wrzesień 2022 r. Konsultacje odbyły się: Gmina Oporów, Gminna Biblioteka Publiczna, Oporów 12a, 06.09.22 godz. 8.00-11.00; Gmina Kutno, Centrum Kultury Gminy Kutno, Leszczynek 49a, 06.09.22 godz. 12.00-15.00; Gmina Bedlno, Urząd Gminy (sala konferencyjna), Bedlno 24, 07.09.22 - godz. 8.00-11.00; Gmina Żychlin, Urząd Gminy (sala konferencyjna), ul. Barlickiego 15 A, 07.09.22 godz. 12.00-15.00; Gmina Góra Świętej Małgorzaty, Strażnica OSP, 08.09.22 godz. 8.00-11.00; Gmina Witonia, OSP, ul. Starzyńskiego 8, 08.09.22

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR) na lata 2023–2027 Stowarzyszenia Rozwoju Gmin "CENTRUM".

godz. 12.00-15.00; Gmina Dąbrowice, Świetlica przy Urzędzie Gminy, ul. Nowy Rynek 17, 12.09.22
 godz.9.00-12.00; Gmina Nowe Ostrowy, Sala Konferencyjna UG, 12.09.22 godz. 12.30-15.30; Gmina Łanięta, GOKiS, 13.09.22 godz. 8.00-11.00; Gmina Krośniewice, Gminne Centrum Kultury, Sportu i Rekreacji, ul. Łęczycka 19a, 13.09.22, godz.12.00-15.00; Gmina Strzelce, Sala Konferencyjna UG, Leśna 1, 15.09.22 godz. 8.00-11.00; Gmina Krzyżanów, GOKiS, 15.09.22 godz.12.00-15.00.

- ❖ Opracowanie dokumentu Lokalnej Strategii Rozwoju i przedstawienie go do zatwierdzenia szerokiego gremium: przedstawicielei gmin partnerskich, instytucji kultury, organizacji pozarządowych, rolników, przedsiębiorców, lokalnych liderów. Okres realizacji: maj 2022 r. – maj 2023 r.
- ❖ Prezentacja Lokalnej Strategii Rozwoju na forum społeczności lokalnej. Okres realizacji: maj 2023 r.

Angażowanie społeczności lokalnej w przygotowanie LSR uwzględniało przedstawicielstwo wszystkich sektorów, na których oparte jest działanie LGD, tj.: sektora społecznego, gospodarczego i publicznego oraz mieszkańców. Stowarzyszenie zwracało uwagę na to, aby w konsultacjach społecznych, szczególnie na etapie definiowania potrzeb i problemów, brali udział, na równych zasadach i przy w miarę zachowanych proporcjach, przedstawiciele wymienionych sektorów.

Partycypacyjny charakter Lokalnej Strategii Rozwoju jest kluczową jej cechą, w myśl założeń rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność ma on być gwarantem rozwoju instytucji społeczeństwa obywatelskiego i kapitału społecznego. Lokalna Strategia Rozwoju powinna angażować mieszkańców, kształcić nawyki współpracy mieszkańców, samorządów i lokalnego biznesu w realizacji działań dla wspólnego dobra realizacji LSR. Proces opracowywania dokumentu obejmował 5 kluczowych etapów: Etap I – opracowanie diagnozy i analizy potrzeb i potencjałów, Etap II – określenie celów i wskaźników oraz opracowanie planu działania, Etap III – opracowanie zasad wyboru operacji i ustalenie kryteriów wyboru, Etap IV – opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji oraz Etap V – przygotowanie planu komunikacji.

Podczas wymienionych kluczowych etapów prac nad dokumentem wykorzystano łącznie pięć różnych metod partycypacji, w tym: spotkania konsultacyjne w gminach, wywiady z przedstawicielami wybranych grup społecznych, badania ankietowe, konsultacje on-line, warsztat FGI (Focus Group Interview).

Autorami niniejszej Strategii są więc wszyscy uczestnicy różnorodnych form konsultacji społecznych prowadzonych podczas całego procesu opracowywania LSR. Ostateczny kształt dokumentu został natomiast przygotowany przez członków Zespołu ds. opracowania LSR. Podstawę do prac nad sformułowaniem celów realizacji dokumentu stanowi wiarygodna i rzetelna diagnoza, opisująca te obszary, na które mogą mieć wpływ działania LGD oraz powiązana z nią analiza potrzeb rozwojowych i potencjałów. Opracowanie tej części LSR stanowiło I etap prac, podczas którego aktywnie włączono w prace lokalną społeczność.

Do opracowania LSR wykorzystano dane ze wszystkich przeprowadzonych konsultacji społecznych, ustalono priorytety rozwoju obszaru Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM”, które przeformułowane zostały na język celów i przedsięwzięć nowej LSR. Strategia została przygotowana przy pomocy obecnych i byłych pracowników biura, biorących udział we wdrażaniu poprzedniej LSR na lata 2014-2020.

Wszystkie opisane metody partycypacji wskazują na oddolny charakter Strategii, która została wypracowana przy aktywnym udziale lokalnej społeczności.

Tabela 8. Metody partycypacji zastosowane na kluczowych etapach prac nad LSR.

Nazwa	Etap I	Etap II	Etap III	Etap IV	Etap V
	Diagnoza i analiza potrzeb rozwojowych i	Określenie celów i wskaźników oraz opracowanie	Opracowanie zasad wyboru operacji i ustalania	Opracowanie zasad monitorowania	Przygotowanie planu komunikacji

	potencjałów	planu działania	kryteriów	i ewaluacji	
Wywiad telefoniczny	x	x	x	x	x
Wywiady z przedstawicielami wybranych grup społecznych	x	x	x	x	x
Badania ankietowe (metryczka)	x	x	x	x	x
Konsultacje on-line	x	x	x	x	x
Spotkania konsultacyjne w gminach	x	x	x	x	x
Warsztat Focus Group Interview	x	x	x	x	x

Źródło: Opracowanie własne

Podsumowując, przeprowadzone w ramach tworzenia LSR, konsultacje społeczne:

- ❖ Były skierowane do każdej grupy społecznej, w tym osób młodych i seniorów;
- ❖ Obejmowały zastosowanie różnych metod konsultacji (udział bezpośredni, możliwość zgłaszania sugestii e-mailem, możliwość kontaktu bezpośredniego z członkami biura), co pozwoliło na partycypację wszystkich grup zainteresowanych LSR, nie wykluczając przy tym żadnej z nich;
- ❖ Wszelkie pomysły przedstawione podczas konsultacji, zostały ujęte w analizie potrzeb rozwojowych i potencjałów, prezentowanej z dalszej części opracowania; żaden z pomysłów nie został odrzucony w dalszych analizach;
- ❖ Wszelkie dane, które pojawiły się podczas konsultacji zostały wykorzystane do opracowania zarówno diagnozy społeczno-ekonomicznej jak i potrzeb rozwojowych i potencjałów. Wnioski i konkretne propozycje posłużyły do opracowania zadań i przedsięwzięć. Co najistotniejsze, otwartość i udział różnych grup podczas spotkań konsultacyjnych pozwolił na sformułowanie największych wyzwań z jakimi mierzy się społeczność na terenie objętym LSR, a zatem przyczyniła się do budowania celów na okres obowiązywania strategii 2023-2027.

Poddając analizie szereg zgromadzonej wiedzy, podjęto ustalenia odnośnie kontynuacji partycypacyjnego udziału społeczności lokalnej w budowanie i przebieg LSR, w nieco odmienionej, dostosowanej do zmieniającego się otoczenia, formie. Wszak strategia, podobnie jak uwarunkowania zewnętrzne i środowisko mieszkańców, zmienia się i powinna dostosowywać się do trendów.

Planowane są zatem następujące inicjatywy partycypacyjne:

- ❖ udział osoby młodej do 25 r.ż. jak członka Rady i Zarządu;
- ❖ kontynuacja udziału seniorów jako członków Rady i Zarządu;
- ❖ udział osób , będących w niekorzystnej sytuacji jako członków Rady i Zarządu.

Rozdział IV. Analiza potrzeb i potencjału LSR

1. Analiza potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru wdrażania LSR.

Punktem wyjścia do formułowania strategii jest analiza strategiczna, natomiast jedną z często wykorzystywanych metod – analiza potrzeb rozwojowych i potencjałów.

Analiza potrzeb rozwojowych i potencjałów ma na celu określenie mocnych i słabych stron, szans oraz zagrożeń. Daje możliwość zobrazowania jego obecnej sytuacji oraz stanowi podstawę do przyszłego określania celów. Narzędzie to ma szczególne znaczenie w analizie strategicznej. Pozwala na kompleksowe zbadanie otoczenia organizacji i jej wewnętrzną analizę. „Wszystkie czynniki mające wpływ na bieżącą i przyszłą pozycję organizacji dzieli się na: zewnętrzne w stosunku do organizacji i mające charakter uwarunkowań wewnętrznych; wywierające negatywny wpływ i mające wpływ pozytywny. Ze skrzyżowania tych dwóch podziałów powstają cztery kategorie czynników: 1. Zewnętrzne pozytywne: szanse; 2. Zewnętrzne negatywne: zagrożenia; 3. Wewnętrzne pozytywne: mocne strony; 4. Wewnętrzne negatywne: słabe strony”⁴. Mocne i słabe strony wynikają ze stanu obecnego, natomiast szanse i zagrożenia to zjawiska spodziewane w przyszłości. Na mocne i słabe strony wspólnota lokalna może wywierać wpływ w zakresie planowania i zarządzania. Z kolei szanse i zagrożenia to czynniki o charakterze obiektywnym, na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu⁵. „W analizie potrzeb rozwojowych i potencjałów nie jest konieczne systematyczne wyodrębnianie i opisywanie wszystkich czynników, ale zidentyfikowanie kluczowych, które mogą mieć decydujący wpływ na przyszłość organizacji”⁶.

Graph 1. Schemat potrzeb rozwojowych i potencjałów.

Źródło: opracowanie własne LGD.

Analizę potrzeb rozwojowych i potencjałów dla LGD sporządzono w oparciu o analizę danych zastanych (statystycznych) jak również spotkania konsultacyjne, warsztatowe, które miały miejsce we wrześniu 2022 r. w każdej z gmin należących do LGD. Ta diagnoza sytuacji społecznoekonomicznej, ujęta w analizie potrzeb rozwojowych i potencjałów to źródło wiedzy pochodzące od samych zainteresowanych: mieszkańców, przedsiębiorców, przedstawicieli stowarzyszeń i instytucji. Należy nadmienić, że analiza potrzeb rozwojowych i

⁴ G. Gierszewska, M. Romanowska, Analiza strategiczna przedsiębiorstwa, Warszawa 2009, s. 189-198.

⁵ M. Pytlak, Planowanie rozwoju społeczno-gospodarczego gminy – krytyczna analiza strategii rozwoju wybranych gmin zachodniego pasma aglomeracji warszawskiej, [w:] Rocznik Żyrardowski, Tom IX/2011, s. 359-361.

⁶ G. Gierszewska, M. Romanowska, Analiza strategiczna przedsiębiorstwa, Warszawa 2009, s. 189-198.

potencjałów odnosi się do wszystkich istotnych z punktu widzenia strategii LSR dziedzin życia, wobec czego może odnosić się do szerszego obszaru niż zakres kompetencyjny samorządu gminnego.

Wyniki analizy potrzeb rozwojowych i potencjałów poszczególnych gmin należących do LGD przedstawiają się następująco

S	<ol style="list-style-type: none">1) Położenie geograficzne gmin (centrum Polski).2) Dostępność komunikacyjna (autostrada A1 oraz w pobliżu istotnego węzła komunikacyjnego - dróg o znaczeniu krajowym i międzynarodowym).3) Wysoko rozwinięte rolnictwo.4) Brak uciążliwego przemysłu. Mało zanieczyszczone środowisko naturalne.5) Kapitał społeczny gmin: aktywni emeryci, zespoły wokalne, jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej, Koła Gospodyń Wiejskich.6) Działalność lokalnych stowarzyszeń nastawionych na kultywowanie tradycji i obyczajów.7) Unikatowe zasoby gmin w postaci obiektów architektury dworskiej (Muzeum-Zamek w Oporowie, Dwór w Leszczynku, Dwór w Miłonicach, Zespół podworski w Grochowie, Zespół pałacowo-parkowy w Łąniętach, Pałac w Kterach, Zespół pałacowo-dworski w Sójkach, Zespół dworski w Drzewoszkach, Zespół dworski w Śleszynku, Zespół pałacowo-parkowy w Krośniewicach, Zespół dworsko-pałacowy w Jankowicach) i sakralnej (Zespół klasztorny w Oporowie, Sanktuarium w Głogowcu, Archikolegiata w Tumie, kościoły barkowe w Imielnie i Grochowie, drewniany kościół w Łękach Kościelnych, gotycki kościół w Orłowie).8) Winnica w gminie Oporów z zapleczem enoturystycznym.	Strengths
W	<ol style="list-style-type: none">1) Trudności z zatrudnieniem poza sektorem rolniczym na terenie gmin.2) Relatywnie niski poziom przedsiębiorczości, podejmowania wyzwań wśród mieszkańców, szczególnie wśród rodzin, które utrzymują się wyłącznie z rolnictwa.3) Mała ilość dobrze prosperujących firm w gminach (co oznacza brak dochodów dla gmin).4) Niedostosowana infrastruktura związana z oświatą w stosunku do aktualnych potrzeb: zbyt duża ilość placówek szkolnych, brak żłobków.5) Ograniczone możliwości związane z powrotem kobiet na rynek pracy, np. po urloпах macierzyńskich.6) Niedostatecznej jakości infrastruktura drogowa oraz towarzysząca: oświetlenie uliczne, chodniki. Brak ścieżek rowerowych/bezpiecznych szlaków rowerowych.7) Brak dopasowanej oferty spędzania czasu dla różnych grup społecznych, w tym głównie dla dzieci i młodzieży, kobiet w różnym wieku i seniorów (np. zajęć sportowych, kulturalnych i innych budujących lokalną tożsamość).8) Brak infrastruktury sprzyjającej spędzaniu wolnego czasu: boisk wielofunkcyjnych, siłowni zewnętrznych, placów zabaw dla dzieci.9) Niedostateczna ilość inicjatyw oddolnych, kreujących wspólnotę. Niska aktywność społeczna mieszkańców gminy.10) Niekorzystne trendy demograficzne: ujemny przyrost naturalny i starzenie się społeczeństwa, migracja młodych osób.11) Niedostatecznie rozwinięty przepływ informacji do mieszkańców gminy.12) Relatywnie niska świadomość ekologiczna mieszkańców.13) Niewykorzystanie potencjału gminnych zabytków (brak oferty turystycznej, miejsc	

<p>noclegowych, gastronomii).</p> <p>14) Niski stopień budowania tożsamości lokalnej pomiędzy gminami, współpracy, która mogłaby przyczynić się do wzajemnego poznania się, dzielenia dobrymi praktykami jak również budowania przestrzeni do współpracy.</p> <p>15) Stan techniczny części sieci wodociągowej.</p>	Weaknesses
<p>O</p> <p>1) Obecność Podstrefy Kutno, Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej i jej prężne działanie.</p> <p>2) Aktywne korzystanie z funduszy unijnych, zarówno przez przedsiębiorstwa jak również przez samorządy, stowarzyszenia i podmioty ekonomii społecznej.</p> <p>3) Rozwój miasta Kutno.</p> <p>4) Rozwój turystyki w oparciu o unikatowe zasoby gmin postaci obiektów architektury dworskiej i sakralnej oraz winnicę.</p>	Opportunities
<p>T</p> <p>1) Niestabilność ekonomiczna kraju.</p> <p>2) Konflikt zbrojny na linii Rosja – Ukraina.</p> <p>3) Zmniejszające się realne dochody mieszkańców i niepewność co do nowych inwestycji.</p> <p>4) Ograniczenia związane z COVID-19.</p> <p>5) Postępujące starzenie się społeczeństwa i niekorzystne trendy demograficzne.</p>	Threats

Po przeprowadzonej dogłębnie analizie potrzeb rozwojowych i potencjałów z reprezentantami społeczności lokalnych, jak również biorąc pod uwagę dane twarde, statystyczne, wyłonione zostały następujące potrzeby rozwojowe oraz potencjały do wdrażania LSR.

- ❖ **Wsparcie w budowanie tożsamości lokalnej poprzez realizację projektów umożliwiających kontakt i współpracę lokalnej społeczności, reprezentujących różne grupy wiekowe, uwzględniając również projekty międzypokoleniowe.**
- ❖ **Pobudzenie i aktywizacja oddolnych inicjatyw, kreowanych przez społeczność.**
- ❖ **Wsparcie mieszkańców w celu podejmowania pozarolniczej działalności gospodarczej i rozwój w tym kierunku, również jako działania w ramach smart village.**
- ❖ **Wsparcie infrastruktury wspierającej spędzanie wolnego czasu (sportowej, rekreacyjnej, kulturalnej).**
- ❖ **Rozwój turystyki weekendowej i infrastruktury towarzyszącej, wykorzystującej potencjał regionu.**
- ❖ **Współpraca ponadregionalna wpływająca na rozwój obszaru jak również zdobywanie doświadczeń, tworzenie więzi i wymiany międzykulturowej.**
- ❖ **Współpraca między poszczególnymi gminami w LGD, budowanie wspólnych doświadczeń i praca nad promocją i aktywnością i atrakcyjnością regionu.**
- ❖ **Działania proekologiczne na każdym szczeblu, w każdym miejscu. Dbanie by działania te miały charakter stały, nie incydentalny.**
- ❖ **Promocja regionu.**

Postawione cele i wyzwania na okres 2023-2027 są wynikiem dogłębnej analizy obszaru LGD oraz potrzeb mieszkańców jak i przedsiębiorców. Elementy związane z potencjałem turystycznym, enoturystycznym jak również rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich będą wspierane przez następujące uwarunkowania społeczno-gospodarcze:

1) Położenie geograficzne

Obszar gmin należących do LGD znajduje się w północnej części województwa łódzkiego, na terenie powiatów kutnowskiego oraz łęczyckiego. LGD jest położone w centrum Polski, 100 km od Warszawy, 60 km od Łodzi i 200 km od Poznania. Co istotne, dostępność komunikacyjna jest tu kluczowym elementem. Przez obszar objęty LSR przebiegają drogi krajowe nr 1 (E75), 60 i 92 oraz autostrada A1. W miejscowości Sójki (gmina Strzelce), Kutno oraz Kaszewy Kościelne (gmina Krzyżanów) znajdują się węzły zjazdowo-wjazdowe dla autostrady A1. Wjazd na autostradę A2 znajduje się w odległości 45 km od wjazdu Kutno – Wschód, w Strykowie.

Położenie geograficzne jak i dostępność komunikacyjna niewątpliwie przyczyniają się do podniesienia atrakcyjności obszaru w kontekście korzystania z oferty turystycznej regionu.

2) Turystyczna różnorodność regionu

❖ Lasy

Lasy i grunty leśne stanowią 4 445 ha, co stanowi 4,43% powierzchni terenu objętego LSR. Lasy wchodzi w skład Nadleśnictwa Kutno oraz Nadleśnictwa Grotniki. Gmina Ostrowy dysponuje klasą leśną o charakterze edukacyjnym dla różnych grup wiekowych jak również rezerwat przyrody (o czym poniżej).

❖ Obszary chronione

Na terenie objętym LSR znajdują się Specjalne Obszary Ochrony (SOO):

- **Pradolina Bzury – Neru** o powierzchni 21 886,2 ha, który jest objęty Dyrektywą Siedliskową specjalnym obszarem ochrony siedlisk w ramach sieci Natura 2000. Obszar ten obejmuje koryta rzek Bzury i Neru, które są uregulowane i wyprostowane. Obszar ten został powołany do zachowania cennych siedlisk przyrodniczych (9 siedlisk), w tym łągów, łąk i torfowisk. Charakterystyczne dla obszaru są występujące na nim stawy rybne, rowy oraz starorzecza i doły potorfowe. Większa część ostoi poddana jest naturalnej regeneracji poprzez wycofanie się rolnictwa z tego terenu. Odtwarzają się lasy łąkowe, olsy oraz szuwały.
- **Pradolina Warszawsko-Berlińska** o powierzchni 23 412,4 ha. Obszar objęty jest specjalną ochroną ptaków (Dyrektywa Ptasia) w ramach sieci Natura 2000. Pradolina obejmuje dolinę Bzury wraz z jej otoczeniem (podmokłe łąki, tereny rolnicze, kompleksy stawów rybnych, doły Bzury oraz lasy) Obszar został objęty Dyrektywą Ptasia ze względu na odnotowanie 28 gatunków ptaków (z załącznika I Dyrektywy Ptasiej) z czego 7 gatunków z nich znajduje się w polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt.
- Gminą, która posiada największą powierzchnię terenów zalesionych jest Gmina Nowe Ostrowy, który posiada na swoim obszarze 4 Rezerwat Przyrody:
 - Dąbrowa Świetlista w Pernie** należy do sieci Natura 2000 i objęty jest Dyrektywą Siedliskową. Powierzchnia terenu wynosi 40,1 ha, znajduje się na terenie Leśnictwa Perna.
 - Rezerwat Przyrody „Perna”** o powierzchni 15,27 ha, został utworzony w 1975 roku.
 - Rezerwat Przyrody „Ostrowy”** o powierzchni 13,04 ha utworzony został w 1969 roku,
 - Rezerwat Przyrody „Ostrowy – Bażantarnia”** – Rezerwat utworzono w 1975 roku dla ochrony i zachowania naturalnego fragmentu lasu liściastego grądu niskiego środkowoeuropejskiego. Powierzchnia wynosi 27,24 ha.

❖ Pomniki przyrody

Ponad 6 200 ha obszarów prawnie chronionych i 41 pomniki przyrody występują na terenie obszaru LGD.

Tabela 9. Obszary prawnie chronione i pomniki przyrody (stan na 2020 r).

Gmina	Obszary prawnie chronione (ha)	Pomniki przyrody (szt.)
Łanięta	-	5

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR) na lata 2023–2027 Stowarzyszenia Rozwoju Gmin "CENTRUM".

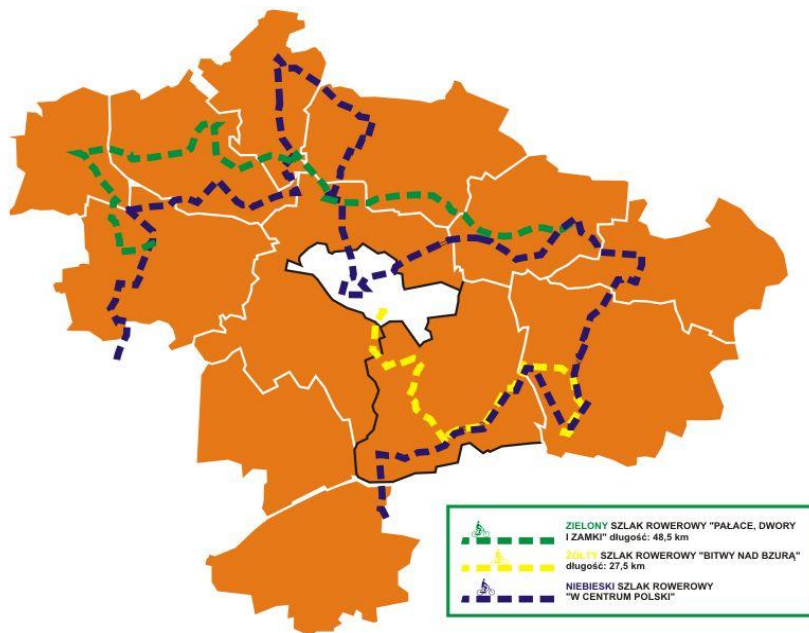
Strzelce	-	0
Żychlin	604,00	3
Oporów	-	7
Bedlno	1 254,00	7
Kutno	361,00	8
Góra Św. Małgorzaty	975,00	4
Witonia	615,00	0
Dąbrowice	-	0
Krzyżanów	2 302,00	1
Nowe Ostrowy	98,36	5
Krośniewice	-	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS.

❖ **Szlaki turystyczne**

Na terenie objętym LSR znajdują się 4 szlaki turystyczne, z czego 3 to szlaki rowerowe.

Rysunek 1. Szkic położenia szlaków rowerowych na terenie Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM”.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM”.

- **Niebieski szlak rowerowy „W Centrum Polski”** to najdłuższa trasa, która przebiega przez gminy: Krośniewice, Nowe Ostrowy, Łanięta, Strzelce, Kutno, Oporów, Żychlin, Bedlno, Krzyżanów, Górę Św. Małgorzaty i liczy ponad 120 km. Na trasie szlaku znajdują się między innymi: Oporów z zamkiem na wyspie będącym obecnie siedzibą Muzeum Wnętrz Stylowych w Oporowie oraz zespołem klasztoru oo. Paulinów; największa w województwie łódzkim winnica w miejscowości Mnich Probstwo, zabytkowe

świętynie murowane i drewniane w Orłowie, Żychlinie, Grochowie, Mnichu, Bedlnie i Łękach Kościelnych oraz dawne rezydencje magnackie, szlacheckie i ziemiańskie w Kutnie, Krośniewicach.

- **Zielony szlak rowerowy „Pałace, dwory i zamki”** liczy 48,5 km długości, jego stopień trudności określa się jako łatwy, a zarówno początkiem jak i końcem są miejscowości Krośniewice i Oporów. Celem budowy szlaku było ukazanie piękna regionu kutnowskiego, cennych zabytków kulturowych oraz licznych osobliwości przyrody. Szlak przebiega przez gminy Krośniewice, Dąbrowice, Nowe Ostrowy, Łanięta, Kutno, Strzelce, Oporów.
- **Żółty szlak rowerowy „Bitwy nad Bzurą”** o długości 27,5 km to łatwa i ciekawa trasa, na której w dużej mierze poruszamy się po Pradolinie Warszawsko – Berlińskiej stanowiącej Obszar Natura 2000. Początek zaczyna się na przedmieściach miasta Kutno, a kończy w Orłowie. Swoim zasięgiem obejmuje gminy: Kutno, Krzyżanów oraz Bedno. Na szlaku znajdują się liczne pomniki zarówno przyrody jak i architektury, a obecność obszaru Natura 2000 umożliwi obcowanie z licznymi gatunkami zwierząt.
- **Łódzki Szlak Konny** jest najdłuższą w Europie trasą dedykowaną turystyce konnej - jego aktualna łączna długość to ponad 2000 km, a jego trasa obejmuje wszystkie gminy SRGC. Przebieg koryta rzeki Bzury w gminach Góra Św. Małgorzaty, Krzyżanów, Bedno umożliwi stworzenie ciekawego szlaku kajakowego.

❖ **Spuścizna historyczna**

- Barokowy, drewniany dwór w Miłonicach z XVIII w. (gmina Krośniewice);
- Dwór w Leszczynku (gmina Kutno), obecnie Centrum Kultury Gminy Kutno;
- Zespół podworski w Grochowie (gmina Nowe Ostrowy), otoczony parkiem, dwór w stylu klasycystycznym z lat 1879-1880;
- Piętrowy dwór z parkiem w Pniewie (gmina Bedno), pochodzi z początku XX w., obecnie siedziba Domu Pomocy Społecznej;
- Zespół pałacowo-parkowy w Łaniętach z II połowy XIX w.;
- Pałac w Kterach z 1820 r., otoczony parkiem (gmina Krzyżanów);
- Zespół pałacowo-dworski w Sójkach (gmina Strzelce) z I połowy XIX w., w parku znajduje się ogród dydaktyczny (około 250 drzew i krzewów), obecnie Dwór Sójki, hotel i restauracja;
- Drewniany zespół dworski w Drzewoszkach z początku XX w. (gmina Żychlin), obecnie siedziba szkoły podstawowej;
- Zespół dworski w Śleszynie z lat 20-tych z parkiem (gmina Żychlin);
- Zespół pałacowo-parkowy w Krośniewicach z XVIII-XIX w., pałac wybudowany został w parku z dwoma stawami. W parku znajduje się oficyna, oranżeria, kordegarda oraz domek ogrodnika z lat 70-tych. Pałac zwany jest Andersówką, gdyż to w nim urodził się gen. Władysław Anders. W parku znajduje się pomnik księcia Józefa Poniatowskiego z 1814 r.;
- Zespół dworsko-pałacowy w Jankowicach z początku XX wieku (gmina Krośniewice), w otaczającym parku zachowane zostały aleje lipowe, grabowe i akacjowe;
- Archikolegiata NMP w Tumie, konsekrowana w 1161 r (gmina Góra Św. Małgorzaty) Zabytek atrakcyjny w skali kraju i Europy.

Rysunek 2. Archikolegiata NMP w Tumie.

Źródło: Fotografia ze zbiorów Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM”.

- Gotycko-renesansowy kościół w Głogowcu (gm. Kutno);
- Barokowy kościół w Grochowiu (gm. Nowe Ostrowy) z 1681r.;
- Barokowy kościół z Imielnie (gmina Nowe Ostrowy) z 1685 r.;
- Gotycki kościół w Orłowie (gmina Bedlno), wybudowany w latach 1430-1453;
- Drewniany kościół w Łękach Kościelnych (gmina Krzyżanów) p.w. św. Marii Magdaleny z 1775 r.
- Muzeum Zamek w Oporowie, stanowiący perłę średniowiecznej architektury gotycki zamek rycerski.

Dane statystyczne potwierdzają, że Muzeum Zamek w Oporowie stanowi atrakcję na skalę krajową.

Tabela 10. Muzea i zwiedzający.

Nazwa gminy	Muzea łącznie z oddziałami (dane za 2020 rok)	Zwiedzający muzea i oddziały na 10 tys. mieszkańców (dane za 2020 rok)
ŁÓDZKIE	41	1475
Łanięta	0	0
Strzelce	0	0
Żychlin	0	0
Oporów	1	82 501
Bedlno	0	0
Kutno	0	0
Góra Świętej Małgorzaty	0	0
Witonia	0	0
Dąbrowice	0	0
Krzyżanów	0	0
Nowe Ostrowy	0	0
Krośniewice	1	587

Źródło: BDL, GUS.

Rysunek 3. Muzeum Zamek w Oporowie.

Źródło: Fotografia ze zbiorów Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM”.

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR) na lata 2023–2027 Stowarzyszenia Rozwoju Gmin "CENTRUM".

- Muzeum w Krośniewicach im. Jerzego Dunin – Borkowskiego mieści się w zabytkowym zajeździe ze stacją i wozownią z początku XIX w. Eksponowane są w nim obrazy i grafiki m.in. M. Baciarelli, S. Wyspiańskiego, L. Wyczółkowskiego;
- Muzeum Bitwy nad Bzurą mieści się w Parku Wiosny Ludów, w klasycystycznej rotundzie (mauzoleum małżonków Mniewskich) z XIX w. W muzeum eksponowane są pamiątki związane z bitwą kampanii wrześniowej zwaną „Bitwą nad Bzurą”;
- Zabytkowa Krośniewicka Kolej Dojazdowa jest bardzo ciekawym obiektem kultury przemysłowej. Zabytkowa kolej biegnie przez gminę Dąbrowice i Nowe Ostrowy, prowadzi przez wiele ciekawych miejsc na trasach o długości do 172 km.

❖ **Miejsca innowacyjne na skalę ziemi łódzkiej**

Winnica Witaj Słońce w Mnichu Probstwo (gm. Oporów). Największa winnica w województwie łódzkim o powierzchni 2,35 ha. Wytwarzająca wina spokojne i musujące. Białe, różowe, pomarańczowe i czerwone. Winnica posiada zaplecze enoturystyczne (z piwniczką, salą degustacyjną i 3 pokojami) i przyjmuje od 2020 r. turystów nie tylko z Polski, ale również z zagranicy (USA, Kanada, Norwegia, Holandia, Niemcy, Wielka Brytania, Hiszpania, Włochy, Francja). Doceniona przez krytyków winiarskich i sommelierów, sześciokrotnie nagrodzona medalami na MTP w konkursie „WINOPL”. Dwukrotnie w czołówce konkursu organizowanego przez Urząd Marszałkowski w Łodzi „Weekend na wsi”. Inicjator Stowarzyszenia Winiarzy Ziemi Łódzkiej. Wraz z innymi winnicami z województwa łódzkiego, wspierająca i promująca region. Ukazująca alternatywne metody prowadzenia działalności rolniczej i turystyki.

3) Wsparcie mieszkańców w zakresie dywersyfikacji źródeł dochodów i podniesienia jakości życia

Wyjątkowa niestabilność sytuacji w rolnictwie, skutkująca często trudnością w osiągnięciu progu opłacalności powoduje poszukiwanie, bądź też chęć poszukiwania alternatywnych źródeł zarobkowania rodzin utrzymujących się do tej pory wyłącznie bądź w większości z rolnictwa.

To właśnie dochód z działalności rolniczej dominuje w gospodarstwach domowych zamieszkałych na terenie obszaru objętego LGD. Stanowi źródło utrzymania dla następującego odsetka gospodarstw domowych: od 51,2% w gminie Oporów do 61% w gminie Bedlno. Dla porównania, dochodem z działalności pozarolniczej wspomaga się 3,8% gospodarstw domowych z gmin Witonia i Krośniewice do 6,6% maksymalnie w gminie Krzyżanów.

Tabela 11. Gospodarstwa domowe wg typu dochodów (w %).

	z dochodem z działalności rolniczej	z dochodem z działalności gospodarczej	z dochodem z pracy najemnej	z dochodem z emerytury i renty	z dochodem z innych niezarobkowych źródeł poza emeryturą i rentą
Bedlno	61,0	6,3	22,3	7,4	3,0
Dąbrowice	54,5	4,1	24,4	8,3	8,7
Krośniewice	52,8	3,8	23,3	10,4	9,7
Krzyżanów	56,0	6,9	23,2	10,1	3,7
Kutno	53,5	6,0	24,9	12,7	2,9
Łanięta	53,2	4,5	25,7	9,6	7,0
Nowe Ostrowy	51,4	6,6	19,5	14,0	8,5
Oporów	51,2	4,4	26,4	9,3	8,7
Strzelce	53,9	6,4	21,8	12,0	5,8

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR) na lata 2023–2027 Stowarzyszenia Rozwoju Gmin "CENTRUM".

Żychlin	54,9	5,8	23,0	13,5	2,8
Góra Świętej Małgorzaty	58,7	4,3	20,9	7,6	8,6
Witonia	60,4	3,8	23,9	9,1	2,8

Źródło: BDL, GUS.

Dochodowość gospodarstw rolnych ukazuje, że blisko trzy czwarte z nich osiąga wielkość ekonomiczną maksymalnie do 25 tys. euro.

Tabela 12. Gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej w tys. euro (odsetek %)⁷

	0-2 tys. euro	2-4 tys. euro	4-8 tys. euro	8-15 tys. euro	15-25 tys. euro	25-50 tys. euro	50-100 tys. euro	100 tys. euro i więcej
Powiat kutnowski	13,3	14,9	19,7	15,6	11,2	13,1	8,1	4,2
Powiat łęczycki	13,7	13,8	16,3	15,2	13,2	15,3	8,8	3,6

Źródło: BDL, GUS.

Powszechny Spis Rolny ukazał, że nakłady pracy użytkowników gospodarstw indywidualnych oraz ich rodzin kształtują się od 232 w gminie Łanięta do 1315 w gminie Góra Świętej Małgorzaty. Zaangażowani w pracę na roli są częściej mężczyźni niż kobiety (w relacji 60% do 40% - dane uśrednione).

Tabela 13. Nakłady pracy użytkowników oraz członków ich rodzin w gospodarstwach indywidualnych wg wieku i płci w AWU.

	ogółem	mężczyźni	kobiety
Bedlno	884	546	338
Dąbrowice	287	177	110
Krośniewice	583	384	199
Krzyżanów	629	395	234
Kutno	660	421	239
Łanięta	232	145	87
Nowe Ostrowy	247	139	108
Oporów	509	324	185
Strzelce	539	326	213
Żychlin	505	315	190

⁷ Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego jest to całkowita standardowa produkcja gospodarstwa rolnego wyrażona w euro.

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR) na lata 2023–2027 Stowarzyszenia Rozwoju Gmin "CENTRUM".

Góra Świętej Małgorzaty	1 315	749	566
Witonia	656	379	277

Źródło: BDL, GUS.

Dane dotyczące zarejestrowanego bezrobocia ukazują przewagę kobiet w tym gronie w proporcji wynoszącej 57 do 43%.

Tabela 14. Bezrobotni zarejestrowani wg płci w gminach (stan na grudzień 2020).

	ogółem	mężczyźni	kobiety
Bedlno	135	67	68
Dąbrowice	80	35	45
Krośniewice	402	169	233
Krzyżanów	153	72	81
Kutno	293	131	162
Łanięta	113	52	61
Nowe Ostrowy	172	77	95
Oporów	84	36	48
Strzelce	123	49	74
Żychlin	595	228	367
Góra Świętej Małgorzaty	82	46	36
Witonia	61	29	32

Źródło: BDL, GUS.

Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym na terenie gmin LGD jest znacząco niższy aniżeli biorąc pod uwagę ogół powiatu kutnowskiego czy województwa łódzkiego. Dotyczy to w szczególności dzieci najmłodszych. Nie pozostaje to bez znaczenia jeśli chodzi o sprawowaną nad dziećmi opiekę, która zdecydowanie częściej przypada kobietom.

Tabela 15. Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w 2020 r. (%)

Wyszczególnienie	dzieci w wieku 3 - 4 lat	dzieci w wieku 3 - 5 lat	dzieci w wieku 3 - 6 lat	dzieci w wieku 4 - 6 lat	dzieci w wieku 6 lat
Bedlno	63,5	70,1	73,1	79,1	83,3
Dąbrowice	46,9	58,0	74,2	86,3	125,0
Krośniewice	60,0	67,7	74,4	81,4	95,6
Krzyżanów	20,0	27,5	37,0	48,2	73,5
Kutno	69,2	71,4	69,9	72,3	65,3
Łanięta	46,7	53,0	62,8	73,7	95,0

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR) na lata 2023–2027 Stowarzyszenia Rozwoju Gmin "CENTRUM".

Nowe Ostrowy	48,0	62,3	71,6	81,8	111,1
Oporów	43,6	56,1	58,9	67,7	69,2
Strzelce	52,0	60,9	69,5	81,6	97,2
Żychlin	72,8	80,3	85,2	93,6	96,5
Witonia	63,1	75,5	78,9	89,1	89,7
Góra Świętej Małgorzaty	65,9	69,5	72,8	85,8	82,5
Łódzkie	82,0	85,9	88,4	93,0	96,0
powiat kutnowski	68,0	75,0	80,7	88,8	97,1

Źródło: BDL, GUS.

Obydwa wskaźniki (odsetek bezrobocia oraz odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym) potwierdzają, wskazywane przez kobiety podczas spotkań warsztatowych, potrzebę interwencji jak i konieczność objęcia wsparciem. Wsparciem szeroko rozumianym, bo adresowanym zarówno kobietom jak i młodszemu pokoleniu, celem wyrównywania szans społecznych, kulturowych. „Niewątpliwie na terenach wiejskich dokonał się duży postęp, a współczesna wieś znacznie różni się od dawnej tradycyjnej, nadal jednak obserwuje się przykłady nierówności szans dzieci i młodzieży z tego środowiska w dostępie do edukacji. Pod względem warunków rozwojowo-edukacyjnych wieś ciągle nie może dogonić miasta, a w sytuacji nowych wyzwań edukacyjnych, jakie obecnie stoją przed młodzieżą różnice te widać jeszcze wyraźniej. Chociaż obserwujemy systematyczny wzrost wykształcenia naszego społeczeństwa, także mieszkańców wsi, to jednak udział w kształceniu na różnych jego szczeblach i formach nadal bywa zróżnicowany ze względu na wiek czy miejsce zamieszkania. Dzieci, młodzież, a także dorośli mieszkańcy terenów wiejskich nadal charakteryzują się mniejszym udziałem w różnych formach edukacji nieobowiązkowej czy nieformalnej np. w edukacji przedszkolnej, zajęciach pozalekcyjnych i pozaszkolnych czy w kształceniu ustawicznym”⁸. Wyrównywanie szans edukacyjnych w środowisku życia dziecka i jego edukacji odbywa się głównie poprzez organizowanie zajęć dodatkowych, zagospodarowywanie czasu wolnego w ciekawy sposób (np. kontakt z kulturą), zapewnianie możliwości dodatkowej nauki języków obcych, modernizację szkół (wyposażanie w nowoczesne technologie) oraz zapewnianie dostępu do edukacji przedszkolnej. Na wielu terenach wiejskich nadal trudno o miejsca, w których dzieci i młodzież mogłaby w ciekawy sposób wykorzystywać wolny czas i jednocześnie rozwijać swoje zainteresowania. W Raporcie „Edukacja małych dzieci. Standardy, bariery, szanse”, zwraca się uwagę na problem pustki pozaprzedzkolnej i pozaszkolnej⁹. Potrzeby mieszkańców wsi (zwłaszcza we wsiach peryferyjnych) związane z edukacją, opieką, kulturą są duże. Stwarza to ogromne pole do działania dla organizacji pozarządowych, które mogą wychodzić naprzeciw tym potrzebom poprzez proponowanie działań aktywizujących dzieci, młodzież, a także dorosłych mieszkańców wsi. Według danych za 2020 r., na terenie LGD funkcjonowało 9 ośrodków kultury. 3 spośród 12 gmin nie dysponowało takim miejscem.

Tabela 16. Centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice.

Nazwa gminy	Rok 2020
Łanięta	1

⁸ „Działania organizacji pozarządowych na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych dzieci ze środowiska wiejskiego”, Katarzyna Palka, Wszechnica Świętokrzyska, str. 226-227.

⁹ A. Giza (red.), Edukacja małych dzieci. Standardy, bariery, szanse, Fundacja Rozwoju Dzieci J.A. Komeńskiego, Warszawa 2010, s. 30.

Strzelce	1
Żychlin	1
Oporów	0
Bedlno	1
Kutno	1
Góra Świętej Małgorzaty	0
Witonia	1
Dąbrowice	1
Krzyżanów	1
Nowe Ostrowy	0
Krośniewice	1

Źródło: BDL, GUS.

Dysproporcje widoczne są również w dostępie i korzystaniu z aktywnych form spędzania czasu.

Tabela 17. Centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice.

Nazwa gminy	Kluby sportowe łącznie z klubami wyznaniowymi UKS	Członkowie klubów sportowych łącznie z klubami wyznaniowymi UKS.
ŁÓDZKIE	881	58 324
Łanięta	0	0
Strzelce	0	0
Żychlin	1	60
Oporów	1	26
Bedlno	1	120
Kutno	3	390
Góra Świętej Małgorzaty	1	39
Witonia	1	80
Dąbrowice	1	20
Krzyżanów	1	8
Nowe Ostrowy	1	45
Krośniewice	3	86

Źródło: BDL, GUS.

2. Określenie grup docelowych.

Okres realizacji LSR na lata 2023-2027 to skupienie celów i zadań wspierających głównie następujące grupy docelowe w tym grupy osób w niekorzystnej sytuacji:

❖ Młodzież do 25 roku życia.

W raporcie Rzecznika Praw Dziecka „Ogólnopolskie badanie jakości życia dzieci i młodzieży w Polsce” (Warszawa, 2022) czytamy: „ (...) Okres dzieciństwa z punktu widzenia projektowania polityk publicznych charakteryzowany

jest przez dwie zmienne czasowe. Z jednej strony dzieci są przygotowane do wypełniania swoich ról, także społecznych, kiedy dorosną. W tym kontekście są nadzieją przyszłych pokoleń i głównym zadaniem polityk publicznych będzie przygotowanie ich do właściwego pełnienia tej roli w przyszłości (Wallander & Koot, 2016)."

Wyniki przeprowadzonego badania wskazują na kilka kluczowych elementów, które powinny znaleźć się na priorytetowej liście zadań każdego społeczeństwa i które są ukierunkowane na dzieci i młodzież do 25 roku życia.

Są to:

- ✓ Rozwijanie kompetencji relacyjnych. *„Umiejętność budowania pozytywnych relacji rówieśniczych jest ważnym obszarem edukacji, który w dzisiejszych czasach jest często pomijany zarówno w wychowaniu w rodzinie, jak i w szkole”*
- ✓ Działania mające na celu uwrażliwianie na drugiego człowieka.
- ✓ Przewycięzanie zjawiska przemocy rówieśniczej.
- ✓ Działania związane z aktywnością sportową (szczególnie gry zespołowe), harcerską czy wspierającą działania różnych grup młodzieżowych. W raporcie czytamy *„Co piąte dziecko czuje się ciągle chore, wyczerpane fizycznie i brakuje mu energii życiowej. Starsza młodzież ma nieznacznie lepszą kondycję fizyczną.(...) 17 procent wszystkich uczniów w Polsce wymaga natychmiastowej pomocy związanej z fatalną kondycją fizyczną”*. W związku z wynikami badań Rada Ekspertów przy Rzeczniku Praw Dziecka podkreśla duże znaczenie wytwarzania w procesie wychowawczym nawyków aktywności fizycznej, tak aby stały się one czynnościami rutynowymi. Rada rekomenduje m.in. rozszerzenie oferty klubów sportowych o zajęcia dla amatorów i zwiększenie dostępności szkolnej infrastruktury sportowej poza godzinami nauki.
- ✓ Zróżnicowanie zajęć pozalekcyjnych dla chłopców i dziewcząt
- ✓ Wsparcie w zakresie prób ograniczania czasu poświęconego na media społecznościowe i przebywanie w internecie. Zdaniem autorów raportu wsparcie powinno przebiegać dwutorowo: rozwijanie alternatywnych form spędzania czasu, uczenie organizacji czasu wolnego oraz wzmocnienie psychiczne dzieci pozwalające na wypracowanie u nich silniejszej samodyscypliny.

❖ **Seniorzy.**

Seniorzy (wiek 60+) stanowią 27,3% osób z terenu objętego Lokalną Grupą Działania „Centrum” (w województwie łódzkim odsetek ten jest zbliżony i wynosi 28%). Z uwagi na strukturę wiekową ludności i aktualne trendy demograficzne, zmianie ulegają i nadal będą ulegać potrzeby poszczególnych grup wiekowych analizowanego obszaru. Z przeprowadzonych na potrzeby niniejszego dokumentu analiz wynika, iż takimi obszarami będą działania na rzecz aktywizacji seniorów, sposobów spędzania przez nich czasu. Seniorzy to istotna grupa społeczna również z punktu widzenia budowania tożsamości lokalnej, regionalnej. Nierzadko posiadająca czas i zasoby, by wspierać swoją osobą, doświadczeniem i wiedzą dzieci i młodzież i współtworzyć projekty międzypokoleniowe. Podając za Stowarzyszeniem „Wspólne Podwórko” celem takiego projektu jest „budowanie więzi między pokoleniami i grupami mieszkańców”. Działania międzypokoleniowe często postrzega się jako rodzaj wsparcia dla osób starszych: to rozwiązywanie problemów związanych ze stereotypem seniora, jak samotność, brak aktywności i uczestnictwa w życiu społecznym. Kwestią dużej wagi jest dostrzeżenie korzyści płynących z międzypokoleniowych działań dla młodych ludzi i całej społeczności.

❖ **Kobiety (w szczególności powracające na rynek pracy po urloпах macierzyńskich).**

Według danych GUS, w III kwartale 2022 r. wśród biernych zawodowo przeważały kobiety w liczbie 7 648 tys. osób, tj. 61,0% ogółu biernych zawodowo (12 532 tys. osób). Główną przyczyną bierności zawodowej zarówno kobiet jak i mężczyzn jest emerytura, którą wskazała połowa z tej grupy (51,0%). Drugą w kolejności przyczyną było nauka i uzupełnianie kwalifikacji (20,8% wskazań). W przypadku kobiet obowiązki rodzinne i te związane z prowadzeniem domu pojawiły się na trzecim miejscu (13,1%, wskazań), u mężczyzn z kolei czynnik ten wystąpił w niewielkim procencie (1,9%).

I choć firmy rekrutacyjne zapewniają, że „Dziś pracodawcy nie postrzegają już kobiety jako pozostającej w domu matki ze stereotypowymi zadaniami. W przeszłości zwykło się definiować macierzyństwo, które obejmuje całonocne cele związane z opieką nad dziećmi i samotnym wykonywaniem prac domowych. Kobiety odgrywają obecnie kluczową rolę, przyczyniając się do rozwoju gospodarki, udowadniając tym samym, że mogą konkurować na rynku pracy”¹⁰, to jednak aktywność zawodowa oraz posiadanie potomstwa są czynnikami decydującymi o obciążeniu, jakie odczuwają kobiety.

„Przerwa w pracy związana z urodzeniem dziecka ma ogromny wpływ na aktywność zawodową matki, często powoduje przerwę w życiorysie zawodowym oraz wpływa na dezaktualizację wiedzy wykorzystywanej przy wykonywaniu pracy. To z kolei powoduje narastający lęk oraz frustrację, a w konsekwencji brak powrotu na rynek pracy lub też powrót nieudany, nieradzenie sobie. Ważne jest więc, aby kobiety miały zagwarantowane rozwiązania pozwalające im na efektywne wypełnianie obowiązków w pracy”¹¹.

Udział w rynku pracy matek jest niższy niż udział kobiet bez dzieci¹². Według raportu Ministerstwa Pracy fakt posiadania dzieci wpływa inaczej na zatrudnienie kobiet i mężczyzn. Udział matek w rynku pracy w 2011 r. był o 12% niższy niż kobiet bezdzietnych, podczas gdy wskaźnik zatrudnienia ojców był o 10% wyższy niż mężczyzn, którzy nie mają dzieci. Niski wskaźnik zatrudnienia kobiet mających małe dzieci często jest wynikiem trudności w godzeniu pracy zawodowej z życiem rodzinnym. Zapewnienie dostępu do rozwiązań umożliwiających łączenie pracy zawodowej wraz z życiem rodzinnym w tej grupie młodych matek jest szczególnie ważne. Daje ono poczucie bezpieczeństwa, w tym socjalnego. Niski udział młodych matek w rynku pracy wynika najczęściej z niedostatecznej dostępności placówek opieki nad dziećmi, choć sytuacja ta diametralnie zmienia się (w 2010 r. odsetek dzieci w wielu 1-2 lata objętych opieką wynosił 2,6%) i zgodnie z celami do końca 2030 r. wskaźnik objęcia opieką instytucjonalną dzieci w wieku do lat 3 ma wynieść 33% (w tej chwili jest to 25,6%).

W 2020 r. instytucje opieki – żłobki, kluby dziecięce i dzienni opiekunowie – oferowały łącznie ok. 189,3 tys. miejsc, w tym 11,3% tj. ok. 21,4 tys. miejsc na terenach wiejskich. W województwie łódzkim odsetek gmin z instytucjami opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 w 2015 r. wynosił 17%, natomiast w 2020 r. 38%. (warto dodać, że niektórych województwach wskaźnik ten wynosi 68%).

Planowane wsparcie tej grupy osób w niekorzystnej sytuacji przewiduje wprowadzenie dodatkowej premii punktowej przy wyborze operacji do dofinansowania.

❖ **Osoby poszukujące zatrudnienia i rolnicy z małych gospodarstw .**

Rolnictwo jest ważną gałęzią przemysłu dla wszystkich krajów UE i wszystkie otrzymują fundusze unijne w ramach Wspólnej Polityki Rolnej (WPR). Fundusze te wspierają rolników bezpośrednio poprzez Europejski Fundusz Rolniczy Gwarancji oraz obszary wiejskie, działania na rzecz klimatu i zarządzanie zasobami naturalnymi poprzez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Według danych Parlamentu Europejskiego, w 2019 r. najwięcej osób zatrudnionych w rolnictwie pracowało w Rumunii, zaraz potem w Polsce (1 508,4 tys. osób). Jednocześnie współczynnik dochodu i rocznej jednostki pracy jest jednym z najniższych z krajów UE i wynosi 6 959,7 (EUR) (średnia dla UE-27 wynosi 16 579,5 EUR).

Zgodnie z wynikami Powszechnego Spisu Rolnego 2020, liczba gospodarstw rolnych w Polsce obniżyła się w 2020 r. do 1 317 tys. wobec 1 509 tys. w 2010 r. (spadek o 12,7 proc.). Przeciętna powierzchnia gospodarstw rolnych w Polsce zwiększyła się w 2020 r. do 11,1 ha wobec 9,8 ha (wzrost o 13,3 proc.), co wskazuje na rosnącą koncentrację polskiego rolnictwa.

¹⁰ Marzena Petrus firma rekrutująca Antal

¹¹ „Młode matki na rynku pracy” Karolina Pawłowska-Cyprysiak (Centralny Instytut Ochrony Pracy - Państwowy Instytut Badawczy).

¹² Według raportu Ministerstwa Pracy fakt posiadania dzieci wpływa inaczej na zatrudnienie kobiet i mężczyzn. Udział matek w rynku pracy w 2011 r. był o 12% niższy niż kobiet bezdzietnych, podczas gdy wskaźnik zatrudnienia ojców był o 10% wyższy niż mężczyzn, którzy nie mają dzieci.

Im większe gospodarstwa rolne, tym bardziej korzystają z efektów dużej skali, a w konsekwencji są bardziej konkurencyjne. Dzięki temu mogą szybciej, niż mniejsze gospodarstwa, akumulować kapitał, co jest niezbędne dla ich dalszego rozwoju. Wysokie rozdrobnienie gospodarstw rolnych jest jednym z największych problemów, z jakim zmagają się polskie rolnictwo. Koncentracja zachodzi bardzo powoli, a dystans do głównych konkurentów na unijnym rynku pozostaje ogromny. Dla porównania we Francji przeciętna wielkość gospodarstwa rolnego wynosi 60,9 ha, w Niemczech 60,5 ha, w Holandii 32,3 ha, a w Hiszpanii 24,6 ha. Uwzględniając strukturę gospodarstw rolnych w Polsce, głównym wyzwaniem stojącym na drodze do zwiększenia jego koncentracji jest zmniejszenie liczby najmniejszych gospodarstw (do 5 ha). Zgodnie z wynikami spisu rolnego udział takich gospodarstw w liczbie gospodarstw ogółem wyniósł w 2020 r. aż 52,5 proc. wobec 54,0 proc. w 2010 r., warto przy tym zauważyć, że gospodarstwa te odpowiadają zaledwie za niecałe 20 proc. wartości produkcji polskiego rolnictwa. Wiele z tych gospodarstw balansuje na granicy opłacalności. Są zbyt małe by się rozwijać.

Wysokie rozdrobnienie polskiego rolnictwa sprawia, że nieefektywnie wykorzystuje ono zasoby czynników wytwórczych. Stanowi to problem nie tylko dla konkurencyjności polskiego rolnictwa ale całej gospodarki. Na nieefektywne wykorzystanie zasobu pracy wskazują dane, zgodnie z którymi rolnictwo w Polsce odpowiadało w 2019 r. aż za ponad 9 proc. zatrudnienia ogółem, podczas gdy wytwarzało niecałe 3 proc. PKB. W tym samym czasie odsetek zatrudnionych w rolnictwie w krajach o podobnym udziale rolnictwa w PKB kształtował się średnio na poziomie ok. 4,5 proc.

Do podobnych wniosków prowadzą badania Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej (IERiGŻ), zgodnie z którymi nawet ponad 0,5 mln osób zatrudnionych w polskim rolnictwie to tzw. ukryci bezrobotni. Innymi słowy przejście tych osób do innych sektorów gospodarki nie tylko nie wpłynęłoby na wielkość produkcji w rolnictwie, ale odciążałoby wiele gospodarstw rolnych, które ze względu na przerost zatrudnienia, a w konsekwencji zbyt dużą liczbę osób na utrzymaniu nie są w stanie się rozwijać. Z tego samego powodu swoje dochody mogłyby zwiększyć również osoby podejmujące działalność poza rolnictwem. Z uwolnienia zasobów pracy zaangażowanych w rolnictwie skorzystałyby również inne sektory gospodarki, które mimo pandemii i pogorszenia sytuacji na rynku pracy w wielu przypadkach nie mogą znaleźć pracowników.

Obszar LGD jest terenem typowo rolniczym, z dużym natężeniem małych gospodarstw rolnych. Na terenie powiatu kutnowskiego (statystyka publiczna dysponuje najszczegółowszymi danymi na poziomie powiatów) znajduje się 4778 gospodarstw. Co istotne, zaledwie 12,2% z nich, posiada klasę wielkości ekonomicznej 50 tys. euro i więcej.

Pracujących w rolnictwie na terenie LGD jest 7 203 mężczyzn i 5 220 kobiet. Z łącznej ilości gospodarstw domowych w gminach należących do LGD dla 54,1% źródłem ponad 50% dochodu jest działalność rolnicza, zaledwie dla 5,7% rodzin głównym źródłem dochodów (ponad 50%) stanowi działalność pozarolnicza. Blisko jedna trzecia (31,5%) utrzymuje się z pracy najemnej.

Zatem celem jest ułatwienie rolnikom zdobywanie nowych kwalifikacji i stworzenie warunków do podejmowania działalności pozarolniczej, w szczególności działalności skoncentrowanych na istniejących zasobach i atutach lokalnej gospodarki, w tym smart village.

Planowane wsparcie tej grupy osób w niekorzystnej sytuacji przewiduje wprowadzenie dodatkowej premii punktowej przy wyborze operacji do dofinansowania.

3. Wsparcie lokalnych i ponadlokalnych inicjatyw przez LGD.

W LSR uwzględniono finansowanie ze środków poza RLKS, obejmujące środki krajowe, regionalne, stowarzyszenia i fundacje. Przedsięwzięcia z celu ogólnego 1. LSR będą wsparte środkami Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi. Pozostałe cele będą wspierane funduszami, które będą pojawiać się w analizowanej perspektywie finansowej np. z programów operacyjnych czy grantów gminnych.

Rozdział V. Spójność, komplementarność i synergia

1. Zgodność i komplementarność LSR z innymi dokumentami strategicznymi.

„Lokalna Strategia Rozwoju 2023-2027” jest dokumentem spójnym, zgodnym i komplementarnym z ważnymi na szczeblach globalnym, krajowym i lokalnym dokumentami strategicznymi. W sposób synergiczny odnosi się do postawionych globalnych i krajowych wyzwań, a dzięki możliwości definiowania lokalnych potrzeb, ma za zadanie skuteczne realizowanie lokalnych działań.

LSR powstała zatem w oparciu o poniżej wymienione dokumenty strategiczne.

„**Agenda na rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030**”, przyjęta we wrześniu 2015 r. jest ustalonym przez ONZ, w drodze negocjacji pomiędzy krajami członkowskimi, kompleksowym planem rozwoju dla świata z perspektywą do 2030 r. Przyjęcie jej jest wydarzeniem bezprecedensowym w historii ludzkości. Wszystkie 193 kraje członkowskie ONZ zobowiązały się do podejmowania działań na rzecz realizacji 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju (Sustainable Development Goals – SDGs). Cele te skupiają się na zapewnieniu godnego życia dla wszystkich mieszkańców świata, pokoju i postępu gospodarczego, przy równoczesnej ochronie środowiska naturalnego i przeciwdziałaniu zmianom klimatu.

Agenda 2030 koncentruje się na pięciu aspektach o kluczowym znaczeniu dla ludzkości i naszej planety (tzw. 5xP): **Ludzie** (*People*) stanowią centrum zainteresowania Agendy 2030. Eliminacja ubóstwa i głodu, pełne wykorzystanie indywidualnego potencjału w poczuciu godności i równości szans oraz życie w zdrowym środowisku to główne wyzwania i warunki zrównoważonego rozwoju.

Planeta (*Planet*) powinna służyć potrzebom obecnych i przyszłych pokoleń. Racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych, zrównoważona konsumpcja i produkcja, wzrost gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz działania w dziedzinie klimatu pozwolą uchronić planetę przed degradacją oraz zapewnią sprawiedliwość wewnątrz- i międzypokoleniową.

Dobrobyt (*Prosperity*) należy zapewnić każdemu poprzez powszechną poprawę jakości życia. Uniwersalny dostęp do dobrej edukacji, opieki zdrowotnej oraz infrastruktury w powiązaniu z przyjaznym środowisku postępowym gospodarczym i technologicznym pozwoli na korzystanie z dobrodziejstw dostatniego i satysfakcjonującego życia.

Pokój (*Peace*) stoi na straży realizacji Agendy 2030. Osiągnięcie jej celów możliwe jest jedynie w społeczeństwach wolnych od przemocy i lęku, opartych na tolerancji i włączeniu.

Partnerstwo (*Partnership*) zakłada konieczność mobilizacji wielu środowisk. Globalna współpraca wszystkich krajów, współdziałanie rządu, przedsiębiorców oraz społeczeństwa obywatelskiego, w duchu solidarności z najsłabszymi, pozwoli na realizację ambitnej wizji Agendy 2030.

W odróżnieniu od zadań i wskaźników globalnych dotyczących całego świata, priorytety dla Polski oraz odpowiadające im mierniki są szyte na miarę naszego kraju.

Przesłanką do zdefiniowania krajowych priorytetów, a w ślad za tym dobór wskaźników monitorujących, stały się doświadczenia i wnioski z okresu przygotowywania do pierwszego wystąpienia Polski podczas dobrowolnego przeglądu krajów z wdrażania SDGs (Voluntary National Review) na Forum Politycznym Wysokiego Szczebla ONZ. Przegląd ten był okazją do zaprezentowania wizji wdrażania SDGs przez Polskę oraz dotychczasowych efektów podejmowanych działań. Podejście Polski do Agendy 2030 zostało przedstawione w przyjętym przez Rząd RP raporcie pt. „Realizacja Celów Zrównoważonego Rozwoju w Polsce. Raport 2018”.

Komisja Europejska w projekcie **rozporządzenia ogólnego z dnia 29 maja 2018 r. wskazała 5 celów polityki spójności wspieranych przez EFRR, EFS+ i FS9 w perspektywie 2021-2027**. Dodatkowo nowym instrumentem finansowym w ramach polityki spójności, służącym zapewnieniu wsparcia obszarom zmagającym się z poważnymi wyzwaniami społeczno-gospodarczymi wynikającymi z transformacji w dążeniu do osiągnięcia neutralności klimatycznej, jest Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (FST) . W projekcie Umowy Partnerstwa (styczeń 2021 r.) został wskazany dodatkowy cel umożliwiający obywatelom i regionom łagodzenie społecznych,

gospodarczych i środowiskowo-przestrzennych skutków transformacji w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu.

1. Bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa dzięki promowaniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej.
2. Bardziej przyjazna dla środowiska niskoemisyjna Europa.
3. Lepiej połączona Europa – mobilność i regionalne połączenia teleinformatyczne.
4. Europa o silniejszym wymiarze społecznym – wdrażanie Europejskiego filaru praw socjalnych.
5. Europa bliżej obywateli – zrównoważony i zintegrowany rozwój obszarów miejskich, wiejskich i przybrzeżnych w ramach inicjatyw lokalnych.
6. Umożliwienie regionom i obywatelom łagodzenia społecznych, gospodarczych i środowiskowych skutków transformacji w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu.

Europejski Zielony Ład (EU Green Deal) to kompleksowa strategia UE dotycząca ochrony środowiska oraz przeciwdziałania zmianom klimatu. Celem Zielonego Ładu, ogłoszonego w grudniu 2019 r., jest uczynienie gospodarki UE bardziej zrównoważoną. Do 2050 Europa aspiruje do bycia pierwszym na świecie kontynentem neutralnym dla klimatu, w myśl porozumienia paryskiego. Głównym celem, obok neutralności klimatycznej, jest ochrona życia ludzkiego oraz zwierząt i roślin, przy jednoczesnym wsparciu transformacji energetycznej na rzecz czystej technologii. Podstawowe założenia dokumentu to: Europa bez zanieczyszczeń, przejście na gospodarkę o obiegu zamkniętym, program „od pola do stołu”, zielona wspólna polityka rolna, mechanizm sprawiedliwej transformacji, zrównoważony transport, ochrona europejskiego kapitału naturalnego (strategia UE na rzecz różnorodności biologicznej), wspieranie badań naukowych i pobudzanie innowacji w dziedzinie klimatu. Istotnym celem jest również ochrona obywateli przed zmianami klimatycznymi oraz zapobieganie wyłączeniu społecznemu poprzez zapewnienie pracy osobom zagrożonym jej utratą w wyniku zmian makroekonomicznych. **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR)**, przyjęta przez Radę Ministrów dnia 14 lutego 2017 r., w której jako cel główny wskazano: „Tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym”. Strategia określiła nowy model rozwoju: rozwój odpowiedzialny oraz społecznie i terytorialnie zrównoważony. **Wskazała jednocześnie samorząd województwa jako inicjatora, koordynatora i mentora działań rozwojowych w regionie realizowanych w sposób zintegrowany w układzie terytorialnym.** Realizację celu głównego wspierają trzy cele szczegółowe: 1. Trwały wzrost gospodarczy oparty o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną. 2. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony. 3. Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu. **„Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030)”**, przyjęta przez Radę Ministrów dnia 17 września 2019 r. KSRR 2030 jest jedną z dziewięciu strategii zintegrowanych i rozwija postanowienia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR), określone w filarze: Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony.

Celem głównym polityki regionalnej jest efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co tworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiągnięciu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym. Rozwinięciem celu głównego są trzy cele szczegółowe: 1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym. 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych. 3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

„Polityka energetyczna Polski do 2040 r.”, przyjęta przez Radę Ministrów 2 lutego 2021 r., której celem jest bezpieczeństwo energetyczne, przy zapewnieniu konkurencyjności gospodarki, efektywności energetycznej i zmniejszenia oddziaływania sektora energii na środowisko przy optymalnym wykorzystaniu własnych zasobów energetycznych. Dokument wyznacza ramy transformacji energetycznej w Polsce i zawiera strategiczne

przesądzenia w zakresie doboru technologii służących budowie niskoemisyjnego systemu energetycznego. Dla określenia celu głównego wskazano trzy filary: Sprawiedliwa transformacja (w tym transformacja rejonów węglowych; ograniczenie ubóstwa energetycznego; nowe gałęzie przemysłu związane z OZE i energetyką jądrową), Zeroemisyjny system energetyczny (w tym morska energetyka wiatrowa; energetyka jądrowa; energetyka lokalna i obywatelska) oraz Dobra jakość powietrza (w tym transformacja ciepłownictwa; elektryfikacja transportu; dom z klimatem). Na trzech filarach oparto osiem celów szczegółowych. W dokumencie określono, że w 2030 r. udział węgla w wytwarzaniu energii elektrycznej będzie nie większy niż 56%; udział OZE w końcowym zużyciu energii wyniesie co najmniej 23%; emisja gazów cieplarnianych (GHG) zostanie ograniczona o 30% w stosunku do 1990 r.; zużycie energii pierwotnej zostanie zmniejszone o 23% w stosunku do prognoz z 2007 r.

LSR w naturalny sposób koresponduje i wpisuje się w „Strategię Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030”, przyjętą Uchwałą Nr XXXI/414/21 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 6 maja 2021 r., której wizja rozwoju brzmi „Harmonijnie rozwijające się województwo w centrum Polski, przyjazne rodzinom, mieszkańcom miast i obszarów wiejskich. Region, w którym nowoczesna gospodarka idzie w parze z ochroną walorów kulturowych i przyrodniczych”. SRWŁ 2030 obejmuje, między innymi, takie kierunki działań oraz działania odnoszące się do obszarów wiejskich:

1.4.1. Zwiększenie efektywności i opłacalności produkcji rolnej, m.in. poprzez:

- modernizację i restrukturyzację gospodarstw rolnych, w tym rodzinnych, m.in. poprzez poprawę struktury obszarowej (scalenia gruntów), wsparcie specjalizacji produkcji rolnej, wsparcie mechanizacji i automatyzacji w gospodarstwach, komputerowe zarządzanie gospodarstwem, wdrażanie modelu rolnictwa precyzyjnego,
- poprawę wydajności gospodarowania (m.in. zmiany w technologii produkcji oparte na wykorzystaniu danych – Internet Rzeczy, wdrażanie postępu technicznego) i dostosowanie do zmieniających się warunków rynkowych oraz wdrażanie idei gospodarki obiegu zamkniętego, w tym wykorzystanie odpadów rolnych oraz odpadów i pozostałości z sektora spożywczego,
- wzmocnienie procesów integracji poziomej i pionowej na rynku rolnym, w tym poprzez rozwój kooperacji między producentami, ułatwienie organizacji rolników w grupy producentów rolnych, wzmacnianie powiązań gospodarstw rolnych z zakładami przetwórstwa rolno-spożywczego, skracanie łańcuchów dostaw,
- wspieranie innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich, w tym zwiększanie przepływów wiedzy i wzmacnianie powiązań między badaniami a praktyką,
- wspieranie działań na rzecz produkcji innowacyjnych maszyn i urządzeń oraz usług dla rolnictwa.

1.4.2. Utrzymanie wysokiego poziomu jakości produktów rolno-spożywczych, m.in. poprzez:

- wspieranie tworzenia gospodarstw ekologicznych oraz produkcji żywności wysokiej jakości: ekologicznej, tradycyjnej, regionalnej,
- wsparcie budowy i modernizacji lokalnych rynków rolno-spożywczych i targowisk oraz wspieranie krótkich łańcuchów dostaw, w tym w ramach innowacyjnych rozwiązań organizacyjnomarketingowych (model franczyzowy), zwiększających pozycję producentów rolnych w kontaktach z odbiorcami i podaż żywności wysokiej jakości,
- promocja i wspieranie dystrybucji produktów lokalnych i tradycyjnych,
- wspieranie tworzenia zrównoważonego i konkurencyjnego przemysłu rolno-spożywczego.

Inicjatywa LEADER jest również ujęta, jako działanie będące w kontynuacji w „**Planie Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 (PS WPR 2023-2027)**”. „**Strategia zrównoważonego rozwoju wsi rolnictwa i rybactwa 2030**”, której głównym celem jest rozwój gospodarczy wsi umożliwiający trwałą wzrost dochodów jej

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR) na lata 2023–2027 Stowarzyszenia Rozwoju Gmin "CENTRUM".

mieszkańców przy minimalizacji rozwarstwienia ekonomicznego, społecznego i terytorialnego oraz poprawie stanu środowiska naturalnego, oraz dokument „Diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej rolnictwa, obszarów wiejskich i rybactwa w Polsce” znalazły również odzwierciedlenie w celach i działaniach tworzonej LSR na lata 2023-2030.

„Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR), objęta Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2023-2027 Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „Centrum”, pozostaje w ścisłej spójności z dokumentami strategicznymi obowiązującymi na terenie poszczególnych gmin, będących jej członkami bądź z dokumentami będącymi w fazie przygotowawczej do tworzenia obowiązujących strategii.

„Strategia Rozwoju Gminy Kutno na lata 2021 -2030”

„Strategia Rozwoju Gminy Krośnice na lata 2023-2030”

„Strategia Rozwoju Gminy Żychlin na lata 2015-2022” i „Projekt Strategii Rozwoju Gminy Żychlin na lata 2022-2030”,

„STRATEGIA ROZWOJU GMINY OPORÓW NA LATA 2017-2022” i „Projekt Strategii Rozwoju Gminy na lata 2022-2030”

„Strategia Rozwoju Gminy Bedlno na lata 2015-2025”

„Projekt Strategii Rozwoju Gminy Witonia na lata 2023 – 2030”

„Strategia rozwoju gminy Góra Świętej Małgorzaty na lata 2021 – 2027”.

Wartość dodana podejścia LEADER w realizacji LSR.

Program LEADER odniósł sukces w przyczynianiu się do zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Stworzył i pomógł utrzymać miejsca pracy, zmodernizował przedsiębiorstwa oraz rozwinął kapitał środowiskowy. Pomógł w wymianie doświadczeń i rozpowszechnił dobre praktyki.

Dobór zakresów wsparcia Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2023-2029 znacznie wzmocnił podejście oparte na partnerstwie (zwłaszcza lokalnych i regionalnych partnerstwach międzysektorowych na obszarach wiejskich, ale także oddzielnie na obszarach miejskich) przy jednoczesnej skuteczności realizowanych przez nie projektów. Partnerstwa powinny zawsze powstawać w ramach podejścia oddolnego.

Dobór dostępnych metod wdrażania operacji w ramach LSR SRG "Centrum" podkreśla zintegrowane podejście terytorialne, czy też regionalne, do rozwiązywania problemów. Zaplanowane projekty partnerskie jak i realizowane w partnerstwie są zgodne z duchem i celem metody LEADER tzn. z podejściem oddolnym opartym na specyfice problemów lokalnych i połączeniu sił podmiotów lokalnych, które razem lepiej wykorzystują potencjał tkwiący w ich regionie.

Wolontariat stanowi praktykę, która na dobre wpisała się w działania społeczności lokalnej przy współudziale programu LEADER. Z racji inicjatyw płynących od społeczności zamieszkujących LGD, oni sami, chcą współtworzyć projekty, które będą realnie służyły poprawie życia i jakości mieszkańców. Stąd ogromne zaangażowanie i chęć współpracy, nagrodzone finalnie efektem w postaci pozyskania dofinansowania i korzystania z efektów wsparcia. Istotnym elementem wartości dodanej projektów, które uzyskują dofinansowanie jest ich zasięg. Często wykraczając poza ramy LGD, przyczyniają się do rozwoju i promocji regionu, województwa. Za przykład można podać rozwój enoturystyki, promocji produktów Stowarzyszenia Winiarzy Ziemi Łódzkiej i w przyszłości, powstania Łódzkiego Szlaku Winiarskiego.

2. Sposób integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów i branż działalności gospodarczej w celu kompleksowej realizacji przedsięwzięć .

Podejście zintegrowane jest realizowane od samego początku tworzenia niniejszego dokumentu. Jest to również jeden z warunków efektywnego wdrożenia LSR pozwalający na zachowanie spójności strategii, jej celów i przedsięwzięć ze specyfiką obszaru. Spójność ta została zagwarantowana przede wszystkim na etapie konsultacji

społecznych, w których uczestniczyli przedstawiciele różnych sektorów i środowisk lokalnych. Realizacja celów nakreślonych w niniejszym dokumencie będzie możliwa dzięki wykorzystaniu różnych metod realizacji: jako projekty konkursowe, projekty współpracy oraz operacje infrastrukturalne i inne. Przedsięwzięcia w ramach tych celów realizowane będą przez różne podmioty: przedsiębiorców; stowarzyszenia, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne. Szeroki jest również katalog grup docelowych, które bezpośrednio będą korzystały z rezultatów zrealizowanych operacji. Wynika to z dialogu powstałego przy opracowaniu niniejszego dokumentu i możliwościach partycypacji w jego tworzeniu. Dzięki temu interwencje zaplanowane w ramach LSR i ich przyszłe oddziaływanie będzie ściśle zintegrowane z celami i potrzebami wyłonionymi na etapie diagnozy. Formułując cele i przedsięwzięcia do realizacji kierowano się przede wszystkim zasobami lokalnymi i potrzebami społeczności lokalnej.

Rozdział VI. Cele i wskaźniki

1. Cele i przedsięwzięcia w ramach RKLS

Zdefiniowanie celów i wskaźników LSR przeprowadzone zostało metodami partycypacyjnymi (otwarte spotkania informacyjno-konsultacyjne, warsztaty), z wykorzystaniem danych pochodzących ze statystyki publicznej oraz wyników badań społecznych.

W konsekwencji dokonanej analizy problemów i przewag konkurencyjnych (mocnych stron), sformułowano kluczowe obszary zainteresowań i potrzeb mieszkańców. Proces ten umożliwił określenie celów ogólnych LSR oraz przedsięwzięć, które zostały następnie skonsultowane z mieszkańcami i uwzględnione w LSR.

W kontekście planowania działań w ramach Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność, kluczowym założeniem działań planowanych w ramach realizacji strategii, jest odpowiedź na problem niskiego poziomu przedsiębiorczości na obszarze LSR oraz słabej integracji społecznej, w tym poprzez:

- rozwój przedsiębiorczości i tworzenie miejsc pracy,
- poprawę konkurencyjności producentów lokalnych,
- a także inwestycje w infrastrukturę społeczną (techniczną, w zakresie rekreacji, kultury, dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego).

Dla tak określonej logiki interwencji LSR zdefiniowano wskaźniki rezultatu jako miary sukcesu założonych celów oraz określono dla nich jednostki miary.

Na podstawie przeprowadzonej diagnozy i wniosków z analizy potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru LGD sformułowano cele ogólne w ramach LSR. Ich realizacja wpłynie na zniwelowanie problemów dotyczących lokalną społeczność dzięki wykorzystaniu wskazanych potencjałów. Wyznaczone cele realizowane będą zgodnie z wyznaczonymi przez PS WPR celami tj.

Cel 1. Wspólne działania na rzecz wyzwań klimatycznych - racjonalne zarządzanie zasobami naturalnymi i dbałość o środowisko.

Cel 2. Wspólne działania na rzecz budowania tożsamości lokalnej poprzez wykorzystanie i rozpowszechnianie potencjału kulturowego i turystycznego regionu.

Cel 3. Wspólne działania na rzecz budowania atrakcyjnej i przyjaznej przestrzeni do pracy i życia na terenach wiejskich regionu.

W wyniku szerokich konsultacji zdecydowano także o konieczności silnego powiązania innowacyjności z przedsięwzięciami dotyczącymi społecznej aktywizacji. Dlatego też, na potrzeby LSR zdefiniowano innowacyjność, jako:

„wdrożenie nowego na danym obszarze lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi, procesu, organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych”.

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR) na lata 2023–2027 Stowarzyszenia Rozwoju Gmin "CENTRUM".

Dla tak określonej logiki interwencji LSR zdefiniowano wskaźniki rezultatu jako miary sukcesu założonych celów, oraz określono dla nich jednostki miary.

W kontekście przedsięwzięć, zdecydowano także, o obszarach w ramach których kwestie związane z innowacyjnością, będą szczególnie istotne:

-Przedsięwzięcie: „Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych”

-Przedsięwzięcie: „Projekty międzygminne łączące lokalność, budujące tożsamość i integrujące społeczność.

-Przedsięwzięcie: Budowanie przewagi konkurencyjnej obszaru LGD – enoturystyka jako marka Województwa Łódzkiego.

Analiza ludności zamieszkującej obszar LSR wykazała potrzebę wsparcia pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych, co jest adekwatne do celu 1. W tym obszarze preferowane będą innowacje przy wykorzystaniu autorskich pomysłów.

LSR przewiduje animowanie do wdrożenia innowacji:

- zgłaszanie nowych pomysłów lub inicjatyw wykraczających poza LSR w postaci formularzy kontaktowych na stronie internetowej;

- wizyty studyjne w ramach dobrych praktyk w gospodarstwie/ zagrodzie edukacyjnej oraz w winnicy;

-spot promocyjny ekoturystykę „W poszukiwaniu innowacji”.

Cele, przedsięwzięcia i wskaźniki są adekwatne do diagnozy, wniosków z konsultacji społecznych; przy określaniu celów, przedsięwzięć i wskaźników LGD uwzględniła wnioski z konsultacji społecznych - analizy SWOT, grup docelowych, obszarów interwencji.

W kontekście przyjętych wskaźników należy podkreślić, że:

- założone wartości oparte są o wnikliwie analizy i ewaluację zrealizowanych projektów w ramach PROW na lata 2007-2013

- okresy pomiaru dla wskaźników to:

rezultatu - okres bezpośrednio po realizacji projektu (sprawozdania beneficjentów podsumowujące projekt) – dla wskaźników dotyczących udziału/uczestnictwa osób czy tworzonych / wspieranych podmiotów.

W wypadku wskaźników wzrostu, okresy pomiaru dotyczą lat po realizacji projektu, w oparciu o sprawozdania monitorujące. Pomiar dokonywany raz do roku.

Na podstawie corocznej ewaluacji wskaźników, LGD będzie monitorować założone do osiągnięcia wskaźniki. Osiąganie wskaźników będzie mierzone na różnych „poziomach” wdrażania strategii (rezultat – cel ogólny i przedsięwzięcia, oddziaływania – cel ogólny). Do oceny działań podejmowanych w ramach LSR zostaną użyte wskaźniki osiągnięcia celu (tj. projektowe, wynikające z interwencji) oraz wskaźniki kontekstowe (tj. ukazujące tło sytuacji społeczno-ekonomicznej, co jest przydatne podczas oceny efektów i umożliwia porównanie osiągniętych efektów w wyniku realizacji polityk z ogólnymi trendami panującymi na danym obszarze/bądź w danym sektorze), pochodzące ze źródeł statystyki publicznej. Wskaźniki osiągnięcia celu (projektowe), których źródłem są zasoby statystyki publicznej.

1) Liczba podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 1 000 mieszkańców w wieku produkcyjnym (Źródło: BDL, GUS)

2) Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej (źródło: Beneficjent).

Proponowane wskaźniki kontekstowe nakreślają sytuację społeczno-ekonomiczną gmin wchodzących w skład LGD. Dane do wskaźników kontekstowych pochodzą z zasobów statystyki publicznej. Analiza danych zastanych (desk research) stanowi komplementarny element monitoringu i ewaluacji planowanych interwencji. Pozwala bowiem na wnioskowanie dotyczące trendów, przebiegu i efektach planowanych działań.

1) Liczba ludności w poszczególnych gminach należących do LGD (źródło: BDL, GUS)

2) Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym (źródło: Strateg, GUS)

3) Liczba mieszkań na 1000 mieszkańców (źródło: Strateg, GUS)

Tabela 18. Cele i wskaźniki LSR 2023-2027.

C.1	CEL 1	Wspólne działania na rzecz wyzwań klimatycznych - racjonalne zarządzanie zasobami naturalnymi i dbałość o środowisko.							
				<i>Jednostka miary</i>	stan początkowy 2024 Rok	stan końcowy 2029 Rok	<i>Źródło danych/sposób pomiaru</i>		
W.1.1	R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy.			osoby	0	100	Protokół i dane LGD		
W.1.2	R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy.			osoby	0	40	Sprawozdanie i dane LGD		
Przedsięwzięcia w ramach C.1		Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)	Nazwa	Jednostka miary	Wskaźniki produktu			Źródło danych/sposób pomiaru
						wartość			
						Początkowa 2024rok	kończąca 2029 Rok	częstotliwość dokonywania pomiaru, uaktualniania danych	
P.1.1.1	Edukacja ekologiczna (dotyczy ludzi młodych do 25 roku życia) - projekty o stałym bądź cyklicznym charakterze.	młodzież, mieszkańcy, organizacje pozarządowe	Animacja /Wydatki ujęto w ramach aktywizacji – Zarządzanie LSR/	Liczba projektów edukacji ekologicznej.	szt.	0	4	raz w roku po projekcie	Protokół z projektu/ankieta

P.1.1.2	Zdobywanie wiedzy z zakresu rozwiązań ekologicznych i klimatycznych celem propagowania i wdrażania rozwiązań na terenie LGD (bestpractice) - wyjazdy studyjne	młodzież, przedsiębiorcy, potencjalni beneficjenci	Animacja /Wydatki ujęto w ramach aktywizacji – Zarządzanie LSR/	Liczba wyjazdów studyjnych (bestpractice)	szt.	0	2	po zrealizowanym wyjeździe studyjnym	Sprawozdanie
P.1.1.3	Wprowadzanie rozwiązań o charakterze prośrodowiskowym i ekologicznym na obszarze LGD (między innymi w gospodarstwach rolnych i działalności pozarolniczej).	przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, osoby w niekorzystnej sytuacji	konkurs	Liczba operacji prośrodowiskowych	operacje	0	4	ankieta monitorująca po konkursie	Beneficjent ankieta/sprawozdanie
P.1.1.4	Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych.	przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, osoby w niekorzystnej sytuacji	konkurs	Liczba operacji w zakresie rozwoju gospodarstw rolnych w tym np. ukierunkowanie na gospodarstwa agroturystyczne, zagrody edukacyjne, gospodarstwa opiekuńcze.	operacje	0	3	ankieta monitorująca po konkursie	Beneficjent ankieta/sprawozdanie
C.2	CEL 2	Wspólne działania na rzecz budowania tożsamości lokalnej poprzez wykorzystanie i rozpowszechnianie potencjału kulturowego i turystycznego regionu.							
				<i>Jednostka miary</i>	stan początkowy		stan końcowy	<i>Źródło danych/sposób</i>	

			2024 Rok	2029 Rok	pomiaru												
W.2.1	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego.	osoby	0	100	Sprawozdanie Beneficjentów / dane LGD												
W.2.2	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego.	osoby	0	250	Sprawozdanie												
W.2.3	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego.	osoby	0	300	Sprawozdanie, dane LGD												
Przedsięwzięcia w ramach C.2			Grupy docelowe			Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)			Wskaźniki produktu								
									nazwa			Jednostka miary			wartość		Źródło danych/sposób pomiaru
															początkowa 2024 rok	końcowa 2029 Rok	
P.2.1.1	Promowanie lokalności i turystyki regionalnej.	mieszkańcy obszaru LGD, organizacje pozarządowe	projekt grantowy	Liczba operacji promujących obszar LGD	szt.	0	2	po zrealizowanym projekcie grantowym	Beneficjent / ankieta /sprawozdanie								

P.2.1.2	Projekty międzygminne łączące lokalność, budujące tożsamość i integrujące społeczność w partnerstwie.	mieszkańcy, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe	Projekt grantowy	Liczba projektów partnerskich	operacje	0	2	ankieta monitorująca po konkursie	sprawozdanie
P.2.1.3	Budowanie przewagi konkurencyjnej obszaru LGD – enoturystyka jako marka Województwa Łódzkiego.	Producenci produktów lokalnych, przedsiębiorcy, rękodzielnicy, klienci, turyści	Projekt partnerski krajowy	Liczba projektów partnerskich	szt.	0	1	po zrealizowanym projekcie	sprawozdanie
P.2.1.4	Rozwój istniejącej i budowa nowej infrastruktury turystycznej.	mieszkańcy obszaru LGD	Konkurs	Liczba operacji dotyczących rozwoju obiektów lub miejsc infrastruktury turystycznej.	operacje	0	12	ankieta monitorująca po konkursie	
C.3	CEL 3	Wspólne działania na rzecz budowania atrakcyjnej i przyjaznej przestrzeni do pracy i życia na terenach wiejskich regionu.							
				<i>Jednostka miary</i>	<i>stan początkowy 2024 Rok</i>	<i>stan końcowy 2029 Rok</i>	<i>Źródło danych/sposób pomiaru</i>		
W.3.1	R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy.			osoby	0	60	Sprawozdania i dane LGD		
W.3.2	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego.			osoby	0	75	Sprawozdania i dane LGD		

W.3.4	R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: Liczba utworzonych miejsc pracy.	szt.	0	15	Sprawozdania i dane beneficjentów i LGD				
W.3.5	R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: Liczba utworzonych miejsc pracy.	osoby	0	6	Sprawozdania beneficjentów				
Przedsięwzięcia w ramach C.3		Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)	Wskaźniki produktu					Źródło danych/sposób pomiaru
				nazwa	Jednostka miary	wartość			
początkowa 2024 rok	końcowa 2029 Rok	częstotliwość i dokonywania pomiaru, uaktualniania danych							
P.3.1.1	Podniesienie wiedzy mieszkańców w zakresie tworzenia i prowadzenia działalności gospodarczej, tworzenia partnerstw i sieciowania na rzecz wspólnych inicjatyw gospodarczych.	Mieszkańcy, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, grupy w niekorzystnej sytuacji	Aktywizacja	Liczba spotkań informacyjno-konsultacyjnych, warsztatów	szt.	0	2	Protokół po spotkaniu	Sprawozdania i dane LGD
P.3.1.2	Szkolenia dotyczące przygotowania wniosków o wsparcie finansowe i wniosków o płatność na projekty związane z przedsiębiorczością	potencjalni wnioskodawcy	Aktywizacja	Liczba szkoleń	szt.	0	3	Protokół po szkoleniu / raz co dwa lata/	Sprawozdania i dane LGD
P.3.1.3	Wspieranie współpracy między przedsiębiorcami w zakresie sieciowania usług lokalnych przedsiębiorców/ w tym krótkie łańcuchy dostaw/	Przedsiębiorcy	Konkurs	Liczba sieci w zakresie usług lokalnych przedsiębiorców które otrzymały	operacje	0	2	ankieta monitorująca po konkursie	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD

				wsparcie					
P.3.1.4	Podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej.	osoby fizyczne (mieszkańcy, w tym: osoby należące do grupy w niekorzystnej sytuacji)	Konkurs	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	operacje	0	15	ankieta monitorująca po konkursie	Rejestr przedsiębiorców, sprawozdania beneficjentów, dane LGD
P.3.1.5	Wsparcie rozwoju pozarolniczej działalności gospodarczej.	Przedsiębiorcy, w tym: osoby należące do grupy w niekorzystnej sytuacji	Konkurs	Liczba operacji polegających na rozwoju istniejących przedsiębiorstw.	operacje	0	6	ankieta monitorująca po konkursie	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD
P.3.1.6	Smart village	organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy w tym: osoby należące do grupy w niekorzystnej sytuacji	Projekt grantowy	Liczba wspieranych strategii inteligentnych wsi	operacje	0	1	ankieta monitorująca po konkursie	Sprawozdania i dane LGD
P.3.1.7	Promocja i budowa marki produktów lokalnych i tradycyjnych.	producenci produktów lokalnych, przedsiębiorcy, rękodzielnicy, mieszkańcy,	Projekt partnerski	Liczba zrealizowanych międzynarodowych projektów partnerskich	szt.	0	1	po zrealizowanym projekcie	Sprawozdania i dane LGD

		klienci, turyści							
P.3.1.8	Poprawa infrastruktury na rzecz rozwoju lokalnej działalności kulturalnej	mieszkańcy, w tym: osoby należące do grupy w niekorzystnej sytuacji, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy	Konkurs	Liczba wybudowanych lub przebudowanych ogólnodostępnych obiektów na działalność kulturalną	operacje	0	12	ankieta monitorująca po konkursie	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD
P.3.1.9	Poprawa lokalnej infrastruktury rekreacyjnej	mieszkańcy, w tym: osoby należące do grupy w niekorzystnej sytuacji, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy	Konkurs	Liczba wybudowanych lub przebudowanych ogólnodostępnych obiektów rekreacyjnych	operacje	0	12	ankieta monitorująca po konkursie	Sprawozdania beneficjentów, dane LGD

Rozdział VII. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru.

Kryteria wyboru operacji zostały opracowane w oparciu o materiały uzyskane w trakcie konsultacji społecznych, opracowanej diagnozy i analizy potrzeb rozwojowych i potencjałów z uwzględnieniem zdiagnozowanych problemów i potrzeb społeczności lokalnej. Kryteria będą narzędziem służącym realizacji celów LSR poprzez zapewnienie realizacji poszczególnych wskaźników produktu i rezultatu. Kryteria wyboru operacji oraz ich procedury zostały opracowane z uwzględnieniem obowiązujących uregulowań prawnych:

- 1) rozporządzenie 2021/1060 - rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej (Dz. Urz. UE L 231 z 30.06.2021, str. 159-706);
- 2) ustawa RLKS – ustawę z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz. U. z 2022 r. poz. 943 z późn. zm.);
- 3) PS WPR – Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027,
- 4) ustawa ZFŚE – ustawę z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021-2027 (Dz. U. z 2022 r. poz. 1079);
- 5) RODO – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz. Urz. UE L 119 z 04.05.2016, str. 1, z późn. zm.);

Głównym celem opracowania kryteriów wyboru operacji we współpracy z lokalną społecznością było określenie, jakie typy operacji oraz z jakiego zakresu powinny być szczególnie premiowane w ramach przyznawanego wsparcia. Dzięki takiemu podejściu już na początku drogi w tworzeniu LSR mogliśmy określić działania priorytetowe, których zadaniem jest rozwiązanie problemów na obszarze LGD. Opracowane kryteria są ściśle powiązane z celami i grupami docelowymi, do których jest kierowane wsparcie, w zależności od rodzaju beneficjenta, z uwzględnieniem wyników diagnozy i analizy potrzeb rozwojowych i potencjałów.

Kwota dostępnych środków obejmuje zarówno wkład EFRROW, jak i wymagany krajowy wkład środków publicznych. Zgodnie z PS WPR dla interwencji LEADER, jednolita wielkość wkładu EFRROW to 55%, w związku z czym wymagany krajowy wkład środków publicznych to 45%.

W przypadku operacji, gdzie beneficjentem jest jednostka sektora finansów publicznych, krajowym wkładem środków publicznych jest wkład własny tej jednostki na poziomie 25%, natomiast pozostałe 20% finansowane jest ze środków budżetu państwa. Oznacza to, że pomoc wypłacana przez agencję płatniczą wynosi 75% kosztów kwalifikowalnych, na co składa się 55% wkładu EFRROW i 20% wkładu ze środków budżetu państwa.

W pozostałych przypadkach pomoc wypłacana przez agencję płatniczą (w wysokości określonej zgodnie z obowiązującymi przepisami) w 55% finansowana jest ze środków EFRROW, a w 45% ze środków budżetu państwa.

W kryteriach wyboru operacji przewidziano premiowanie operacji z zatrudnieniem wyższym niż wymagane. Dodatkowo przewidziano premiowanie działalności w zakresie zdefiniowanych w diagnozie branż kluczowych dla rozwoju obszaru, przyjaznych środowisku i wpływających na jego ochronę oraz działań ukierunkowanych na innowacje.

Innowacyjność określona została jako „wdrożenie nowego na danym obszarze lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi, procesu, organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych”.

W LSR zaplanowano do realizacji 2 projekty grantowe, w ramach których będą udzielane granty. Zaplanowane w LSR projekty grantowe dedykowane są organizacjom pozarządowym, które bardzo często nie posiadają środków na realizację celów statutowych oraz pokrycia wkładu własnego, co było wielokrotnie podkreślane w trakcie spotkań gminnych, warsztatowych jak również w ankietach. W związku z czym poziom dofinansowania określono na poziomie do 100%. W ramach grantów punktowane będzie przede wszystkim doświadczenie i kompetencje podmiotów niezbędne do realizacji zadań. W ramach wszystkich przedsięwzięć, założono premiowanie punktowe tych beneficjentów, którzy zadeklarują wkład własny finansowy na poziomie co najmniej 5% większym niż wymagany.

W LSR zaplanowano do realizacji 2 projekty w partnerstwie – projekty międzygminne łączące lokalność, budujące tożsamość i integrujące społeczność. LDG przewiduje możliwość zgłaszania pomysłów i inicjatyw na realizację nowych projektów, w postaci formularzy kontaktowych na stronie internetowej a także podczas otwartych konsultacji przy zmianie LSR.

W ramach projektów partnerskich założono premiowanie punktowe projektów realizowanych w partnerstwie w celu wsparcia współpracy pomiędzy podmiotami z obszaru LGD do współpracy z innymi podmiotami spoza obszaru LGD.

Szczegółowy opis kryteriów wraz z możliwymi do uzyskania punktami za ich spełnienie, zawierają Karty oceny operacji. Kryteria były wypracowywane w trakcie otwartych spotkań Zespołu ds. LSR.

Oceny oraz wyboru operacji dokonywać będzie Rada LGD na podstawie przyjętych procedur oraz kryteriów. Opracowane procedury zawierają zasady wyboru operacji z uwzględnieniem zachowania parytetów oraz ewentualnych konfliktów interesów, poprzez wypełnianie deklaracji bezstronności (wykluczenie z wyboru osób mogących wpływać na jakość oceny poprzez powiązania rodzinne, sektorowe, biznesowe itd.) oraz każdorazową aktualizację wpisu do rejestru interesów w przypadku wystąpienia zmiany w sytuacji Członka Rady. Osoby stronnicze zostaną wykluczone z oceny i wyboru operacji, co zagwarantuje obiektywność i bezstronność oceny. Zarówno deklaracja jak i rejestr stanowią załączniki do procedur wyboru operacji.

W procedurze wyboru i oceny określone zostały zasady postępowania w przypadku realizacji przez LGD konkursów przeprowadzanych w ramach wdrażania LSR. Osobno, ze względu na specyfikę, została wypracowana procedura dotycząca wyboru operacji w ramach realizowanych przez LGD projektów grantowych. Wszystkie wypracowane procedury są mierzalne, przejrzyste, pozwalające uniknąć ryzyka konfliktu interesów.

Ocena wniosków konkursowych dokonywana będzie etapowo. Pierwszy etap realizowany będzie przez biuro LGD i dotyczy wstępnej oceny formalnej złożonych wniosków. Ocenę zgodności operacji z LSR oraz wybór operacji do dofinansowania dokonuje Rada. W kolejnym etapie Rada oceni czy operacja wpisuje się w cele LSR oraz czy spełnia kryteria dostępu a więc główne założenia konkursu poprzez wpisanie się w zakres tematyczny operacji oraz czy przyczyni się do realizacji założonych wskaźników produktu, rezultatu. Ocena dokonywana będzie na "Karcie oceny zgodności operacji z LSR". W kolejnym etapie oceny złożonych wniosków przyznane zostaną punkty w Kartach "Lokalne kryteria wyboru operacji".

Kryteria i procedury są przyjmowane przez Zarząd Stowarzyszenia. Wszelkie zmiany w kryteriach mogą być zgłaszane przez Członków Rady bądź Zarządu oraz pracowników biura a także członków Stowarzyszenia i beneficjentów i przyjmowane przez Zarząd SRGC.

Najważniejsze założenia poszczególnych rozwiązań przedstawione zostały z zachowaniem podziału na typ przewidzianej operacji, opracowano przejrzyste i niedyskryminujące procedury ich realizacji, szczegółowo opisujące proces wyboru, sposób rozliczania, monitoring i kontrolę.

Wszystkie przygotowane przez LGD procedury mają na celu zagwarantowanie jak największej poprawności oraz jawności stosowanych rozwiązań:

- zapewniają prawidłowy przebieg procesu oceny i wyboru operacji, poprawności dokumentacji oraz zgodności formalnej,
- przewidują zasady i tryb postępowania w przypadku zastosowania procedury odwoławczej (termin, warunki i sposób wniesienia protestu), podawanie do publicznej informacji protokołów z każdego etapu procesu wyboru

operacji (zawierają tym samym także informacje o wyłączeniach członków organu decyzyjnego z procesu decyzyjnego, ze wskazaniem których wniosków wyłączenie dotyczy),

- przewidują przejrzysty sposób postępowania w sytuacji rozbieżnych ocen w ramach kryteriów,
- określają tryb wniesienia przez wnioskodawców protestu od rozstrzygnięć organu decyzyjnego w sposób zapewniający możliwość skutecznego wniesienia protestu.

Opracowane kryteria są mierzalne, mają charakter oceny punktowej, posiadają odpowiednią metodologię wyliczenia, a także zawierają szczegółowy opis wyjaśniający sposób oceny wskazujący wymagania konieczne do spełnienia danego kryterium. Proponowane rozwiązania są zgodne z wymogami określonymi w przepisach. Określone kryteria posiadają opisy (definicje/ wyjaśnienia) oraz przypisane punkty, aby zapewnić przejrzystość ich przyznawania.

Dla zapewnienia społecznej akceptacji kryteriów, zostały one opracowane i zaakceptowane przy udziale społeczności lokalnej podczas otwartego spotkania informacyjno-konsultacyjnego oraz przewidziano w okresie wdrażania ich modyfikację, jako element partycypacyjnego zarządzania procesem wdrażania LSR (np. na uargumentowany wniosek interesariuszy).

Ponadto zapisy LSR przewidują monitorowanie poziomu akceptacji kryteriów wyboru operacji, a także czynny udział społeczności lokalnej w aktualizacji i zmianie kryteriów.

Zadaniem kryteriów jest w pierwszej kolejności zweryfikowanie, czy wniosek został ważnie złożony i czy zakres tematyczny operacji zgodny jest z zakresem interwencji przewidzianych w LSR oraz przepisów obowiązujących dla RLKS. Ta grupa kryteriów dotyczy poprawności formalnej wniosków i obejmuje zagadnienia związane z: terminowością, kompletnością i adekwatnością zgłaszanych operacji.

Wnioski, które przeszły ocenę formalną będą podlegały ocenie lokalnych kryteriów wyboru operacji wszystkim pod kątem spójności proponowanego projektu z zapisami zawartymi w Lokalnej Strategii Rozwoju. Zakłada się ponadto przyznawanie dodatkowych punktów projektom, które zakładają wykorzystanie większego wkładu własnego beneficjenta, a także zaproponują innowacyjne podejście do rozwiązania zidentyfikowanych problemów.

Przewidziano ponadto rozwiązania szczegółowe, dotyczące przedsięwzięć w ramach konkretnych celów szczegółowych LSR: w przypadku operacji dotyczących działalności gospodarczej, kryteria premiuje operacje ukierunkowane na zaspokojenie potrzeb osób w niekorzystnej sytuacji oraz operacje, w których beneficjentem jest osoba w niekorzystnej sytuacji.

Rozdział VIII. Plan działania.

Plan działania na lata 2024-2029 Stowarzyszenia Rozwoju Gmin "CENTRUM" jest ściśle powiązany z celami i przedsięwzięciami. Plan działania skonstruowano w taki sposób, aby jego realizacja umożliwiła osiągnięcie założonych celów.

W ramach Celu 1 „Wspólne działania na rzecz wyzwań klimatycznych - racjonalne zarządzanie zasobami naturalnymi i dbałość o środowisko” oraz przyjętych przedsięwzięć LGD zamierza osiągnąć wskaźnik – liczba operacji prośrodowiskowych w ilości 4 w kwocie wsparcia 140 000,00 EUR. W zakresie rozwoju pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych przewidziano 3 operacje w zakresie rozwoju gospodarstw rolnych w tym np. ukierunkowanych na gospodarstwa agroturystyczne, zagrody edukacyjne, gospodarstwa opiekuńcze w kwocie 100 000, 00 EUR.

W ramach tego celu przewidziano również realizację 2 wyjazdów studyjnych (bestpraciste) w zakresie zdobywania wiedzy z zakresu rozwiązań ekologicznych (uprofilowanych zagród ekologicznych) i klimatycznych. Zaplanowane działania wynikają ze szczegółowej diagnozy obszaru oraz adresowane są również rolników i ich rodzin a także osób w niekorzystnej sytuacji - osób poszukujących zatrudnienia (liczba bezrobotnych zarejestrowanych na obszarze LSR – 2 293 osoby; stan na koniec 2020 r.). W ramach aktywizacji społecznej ludzi młodych przewidziano w LSR przedsięwzięcie Edukacji ekologicznej i przewidziano do realizacji 4 projekty o łącznej wartości 6.000,00 EUR.

W ramach **Celu 2 „Wspólne działania na rzecz budowania tożsamości lokalnej poprzez wykorzystanie i rozpowszechnianie potencjału kulturowego i turystycznego regionu”**.

W zakresie promowania lokalności i turystyki regionalnej zaplanowano 2 projekty grantowe oraz 2 projekty międzygminne partnerskie w latach (2026- 2027) o łącznej wartości 80.000 EUR.

W zakresie budowania przewagi konkurencyjnej obszaru LGD przewidziano do realizacji projekt współpracy krajowy - Enoturystyka jako marka Województwa Łódzkiego, w kwocie wsparcia 12.000,00 EUR.

Przedsięwzięcie „Rozwój istniejącej i budowa nowej infrastruktury turystycznej” w ramach drugiego celu ogólnego pozwoli na osiągnięcie zamierzonego rozwoju gospodarczego obszaru. Działania związane z rozwojem infrastruktury turystycznej zostały zaplanowane w sposób racjonalny w pierwszym i drugim okresie realizacji LSR. Dokładny plan działania wraz z czasowym przedziałem osiągania wskaźników oraz planowanymi kwotami wsparcia przedstawia załącznik do LSR - Plan Działania.

W ramach **Celu 3 „Wspólne działania na rzecz budowania atrakcyjnej i przyjaznej przestrzeni do pracy i życia na terenach wiejskich regionu”** zaplanowano dwa rodzaje działań aktywizujących tj. Szkolenia dotyczące przygotowania wniosków o wsparcie finansowe i wniosków o płatność na projekty związane z przedsiębiorczością (3 szkolenia) oraz 2 spotkania informacyjno-konsultacyjnych/ warsztaty. LGD zamierza osiągnąć wskaźnik – operacje polegające na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa(15) oraz na rozwoju istniejących przedsiębiorstw (6) oraz Liczba sieci w zakresie usług lokalnych przedsiębiorców które otrzymały wsparcie (2) w kwocie wsparcia 730 000,00 EUR stanowiące 41,71 % całkowitego budżetu wdrażania LSR (1 750 000,00 EUR).

Wysokość i limity pomocy, jak także warunki przyznawania pomocy przez LGD „Centrum” określają „Wytyczne szczegółowe w zakresie przyznawania wypłaty i zwrotu pomocy finansowej w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 dla interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS)–komponent Wdrażanie LSR.”

Plan działania jest racjonalny, gdyż jest wynikiem przeprowadzonej analizy potrzeb rozwojowych i potencjałów na obszarze LGD, odnosi się bezpośrednio do diagnozy i jest odzwierciedleniem potrzeb naszego regionu. Plan działania zawiera szczegółowy zapis osiągania poszczególnych wskaźników produktu (w latach 2024-2029), co przełoży się na osiągnięcie celów założonych przez Stowarzyszenie Rozwoju Gmin "CENTRUM".

Rozdział IX. Plan finansowy LSR.

Realizacja LSR będzie bazować na środkach w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 (PS WPR). Budżet obejmuje zarówno wkład EFRROW, jak i wymagany krajowy wkład środków publicznych. Zgodnie z PS WPR dla interwencji LEADER, jednolita wielkość wkładu EFRROW to 55%, w związku z czym wymagany krajowy wkład środków publicznych to 45%.

Planowana wysokość środków na wdrażanie LSR i Zarządzanie LSR przedstawia Formularz Nr 1 i 4 (zał. Nr 3 do regulaminu konkursu na wybór LSR) Powiązanie budżetu z przedsięwzięciami i ich efektami wykazano w Formularzu 2 do LSR – Plan działania.

Poniżej tabela prezentująca powiązanie budżetu z celami i przedsięwzięciami LSR:

Tabela 19. Powiązanie budżetu z celami i przedsięwzięciami LSR.

Cele/przedsięwzięcia	Budżet na realizację celu (EUR)	Powiązanie budżetu z celami/przedsięwzięciami
Cel ogólny 1: Wspólne działania na rzecz wyzwań klimatycznych – racjonalne zarządzanie zasobami naturalnymi i dbałość o środowisko.	240 000,00 EUR	
Przedsięwzięcie 1.1.1 Edukacja ekologiczna (dotyczy ludzi młodych do 25 roku życia) - projekty o stałym bądź cyklicznym charakterze.	6.000,00 /Wydatki ujęto w ramach aktywizacji – Zarządzanie LSR/	Komplementarny charakter LSR przejawia się w spójności i kompleksowości przedsięwzięć zaplanowanych w ramach poszczególnych celów. Przedsięwzięcia zaplanowane w celu 1 „wspólne działania na rzecz wyzwań klimatycznych – racjonalne zarządzanie zasobami naturalnymi i dbałość o środowisko” stanowią podstawę do aktywizowania i włączania partnerów z różnych sektorów (społecznego i gospodarczego) na rzecz wspólnych inicjatyw gospodarczych celu 2 i 3. Aktywizacja ludzi młodych będzie odbywać się poprzez realizację operacji na rzecz lokalnego środowiska młodzieżowego. Analiza potrzeb obszaru LGD wskazała obszar edukacji ekologicznej jako doskonałe narzędzie do aktywizowania ludzi młodych do działań na rzecz ochrony środowiska.
Przedsięwzięcie 1.1.2 Zdobywanie wiedzy z zakresu rozwiązań ekologicznych i klimatycznych celem propagowania i wdrażania rozwiązań na terenie LGD (bestpractice) - wyjazdy studyjne	12.000,00 /Wydatki ujęto w ramach aktywizacji – Zarządzanie LSR/	
Przedsięwzięcie 1.1.3 Wprowadzanie rozwiązań o charakterze prośrodowiskowym i ekologicznym na obszarze LGD (między innymi w gospodarstwach rolnych i działalności pozarolniczej).	140 000,00 /konkurs/	
Przedsięwzięcie 1.1.4 Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych.	100 000,00 /konkurs/	

<p>Cel ogólny 2: Wspólne działania na rzecz budowania tożsamości lokalnej poprzez wykorzystanie i rozpowszechnianie potencjału kulturowego i turystycznego regionu.</p>	<p>255 000,00 EUR</p>	
<p>Przedsięwzięcie 2.1.1 Promowanie lokalności i turystyki regionalnej.</p>	<p>40 000,00 /projekt grantowy/</p>	
<p>Przedsięwzięcie 2.1.2 Projekty międzygminne łączące lokalność, budujące tożsamość i integrujące społeczność w partnerstwie.</p>	<p>40 000,00 /projekt grantowy/</p>	<p>Na realizację tego celu przeznaczono 14,57 % budżetu na wdrażanie LSR wraz z projektami współpracy. Środki będą wydatkowane na niezbędną infrastrukturę turystyczną i rekreacyjną służącą promowaniu lokalności, aktywizacji i integracji lokalnej społeczności, w tym włączenie osób w niekorzystnej sytuacji.</p>
<p>Przedsięwzięcie 2.1.3 Budowanie przewagi konkurencyjnej obszaru LGD – enoturystyka jako marka Województwa Łódzkiego.</p>	<p>12 000,00 /Wydatki ujęte w ramach projektu partnerskiego krajowego/</p>	
<p>Przedsięwzięcie 2.1.4 Rozwój istniejącej i budowa nowej infrastruktury turystycznej.</p>	<p>163 000,00 /konkurs/</p>	
<p>Cel ogólny 3: Wspólne działania na rzecz budowania atrakcyjnej i przyjaznej przestrzeni do pracy i życia na terenach wiejskich regionu.</p>	<p>1 255 000,00 EUR</p>	
<p>Przedsięwzięcie 3.1.1 Podniesienie wiedzy mieszkańców w zakresie tworzenia i prowadzenia działalności gospodarczej, tworzenia partnerstw i sieciowania na rzecz wspólnych inicjatyw gospodarczych.</p>	<p>500,00 /Wydatki ujęte w ramach aktywizacji – Zarządzanie LSR/</p>	<p>Przedsięwzięcie uznano jako istotne dla LSR, ponieważ ukierunkowane jest na zwiększanie motywacji, podnoszenie wiedzy i umiejętności mieszkańców obszaru LSR w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej. Wydatki na jego realizację przewidziano w ramach działań aktywizacyjnych. Część przedsięwzięć będzie realizowana przez pracowników Biura LGD, a część będzie zlecana podmiotom</p>
<p>Przedsięwzięcie 3.1.2 Szkolenia dotyczące przygotowania wniosków o wsparcie finansowe i wniosków o płatność na projekty związane z przedsiębiorczością.</p>	<p>500,00 /Wydatki ujęte w ramach aktywizacji – Zarządzanie LSR/</p>	

		zewnątrznym.
Przedsięwzięcie 3.1.3 Wspieranie współpracy między przedsiębiorcami w zakresie sieciowania usług lokalnych przedsiębiorców/ w tym krótkie łańcuchy dostaw/.	50 000,00 /konkurs/	Przedsięwzięcia współdziałają w osiągnięciu celu. Na realizację tego celu szczegółowego zabezpieczono większość środków (71,71%) budżetu na wdrażanie LSR wraz z projektami współpracy. Za priorytet w LSR uznano wspieranie inicjatyw gospodarczych, których efektem będą nowe miejsca pracy oraz współpraca przedsiębiorców na rzecz wspólnych inicjatyw gospodarczych. W ramach wsparcia preferowana będzie działalność gospodarcza oparta na zasobach lokalnych jak np. usługi turystyczne czy przetwórstwo (produkty lokalne i tradycyjne).
Przedsięwzięcie 3.1.4 Podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej.	300 000,00 /konkurs/	
Przedsięwzięcie 3.1.5 Wsparcie rozwoju pozarolniczej działalności gospodarczej.	380 000,00 /konkurs/	
Przedsięwzięcie 3.1.6 Smart village	25 000,00 /projekt grantowy/	
Przedsięwzięcie 3.1.7 Promocja i budowa marki produktów lokalnych i tradycyjnych.	20 000,00 /Wydatki ujęte w ramach projektu partnerskiego międzynarodowego/	
Przedsięwzięcie 3.1.8 Poprawa infrastruktury na rzecz rozwoju lokalnej działalności kulturalnej	240 000,00 /konkurs/	
Przedsięwzięcie 3.1.9 Poprawa lokalnej infrastruktury rekreacyjnej	240 000,00 /konkurs/	
Wdrażanie LSR.	1 750 000,00 EUR	
Zarządzanie LSR [Koszty bieżące i aktywizacja]	412 500,00 EUR	
RAZEM LSR	2 162 500,00 EUR	

Rozdział X. Monitoring i ewaluacja.

Monitoring i ewaluacja – definicja pojęć

Proces monitoringu i ewaluacji są względem siebie niezależne, choć pozostają w ścisłym związku, gdyż dotyczą tych samych zagadnień. Monitoring i ewaluacja Lokalnej Strategii Rozwoju są kluczowymi elementami skutecznego procesu jej wdrażania, zapewniającymi pozyskanie informacji na temat postępów prowadzonych działań, w głównej mierze w kontekście realizacji przyjętych celów strategicznych i operacyjnych. Stanowią równocześnie narzędzia kontroli i oceny umożliwiające korektę nieprawidłowości w procesie wdrażania LSR, poprzez wprowadzenie niezbędnych modyfikacji i uaktualnień przy realizacji opracowanej Strategii.

Planowanie monitoringu

Monitoring realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM” stanowi równoległy do jej wdrażania, ciągły i rutynowy proces wymagający zbierania i analizy danych oraz raportowania wyników w określonych przedziałach czasowych. Dla sprawnej jego realizacji, przyjmuje się, iż proces monitorowania, z uwagi na charakter prowadzonych działań, w sposób ciągły i na bieżąco, prowadzony będzie przez biuro LGD. Natomiast w odstępach półrocznych dokonywana będzie przez Zarząd analiza monitoringu, by w razie potrzeby móc skorygować zaistniałe nieprawidłowości. Jako metodę raportowania przyjmuje się pisemne sprawozdania nt. postępów w realizacji LSR. Niezbędnych danych do opracowania niniejszych raportów dostarczać będzie Zarządowi biuro LGD. Treść sprawozdań, zgodnie z zasadą jawności działania LGD, będzie podawana do wiadomości publicznej za pośrednictwem strony internetowej Stowarzyszenia.

Elementy podlegające monitorowaniu w zakresie realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju wraz z rozpatrywanymi kryteriami:

- stopień realizacji LSR – poziom osiągania przyjętych wskaźników produktu i rezultatu,
- realizacja budżetu – stopień wydatkowania budżetu w ramach przydzielonych środków na funkcjonowanie LGD, projektów realizowanych przez beneficjentów, projektów grantowych oraz projektów współpracy, zgodność wydatkowania środków pod kątem osiągniętych wskaźników,
- nabory wniosków o przyznanie pomocy - terminowość (zgodność ogłaszania konkursów z harmonogramem), stopień wykorzystania środków, liczba osób korzystających z doradztwa (konsultacje telefoniczne i w biurze LGD),
- realizacja projektów grantowych - terminowość realizacji poszczególnych zadań grantowych, zgodność ponoszonych wydatków z zadeklarowanym zestawieniem rzeczowo-finansowym operacji.

Zagadnienia podlegające monitorowaniu w zakresie funkcjonowania biura LGD:

- ocena efektywności szkoleń i doradztwa przeprowadzonych przez pracowników biura w zakresie realizacji LSR (lista obecności i ankieta oceniająca),
- zainteresowanie działalnością LGD (liczba wejść na stronę LGD),
- raport z działalności organów LGD - (frekwencja na posiedzeniach).

Głównym narzędziem badawczym w procesie monitoringu wdrażania LSR będzie ankieta monitorująca, kierowana do wszystkich beneficjentów operacji podejmowanych w ramach realizacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność objętego PROW na lata 2014-2020. Wypełnienie niniejszej ankiety, przekazywanej beneficjentom przez biuro Stowarzyszenia po uzyskaniu informacji od Instytucji Wdrażającej o wystawieniu zlecenia płatności, będzie obowiązkowe dla wszystkich podmiotów, które otrzymały wsparcie finansowe na realizację działań za pośrednictwem LGD. Wprowadzając elementy innowacyjności, poza tradycyjną, drukowaną formą ankiety będzie możliwość wypełnienia ww. dokumentu w formie e-ankiety. Ta forma monitoringu usprawni kontrolę nad ich wypełnianiem, umożliwiając nam, jako administratorom, śledzenie ilości napływających ankiet. Bezpośredni nadzór nad zbieraniem danych z ww. ankiet sprawować będzie biuro LGD. Monitoring będzie przeprowadzany w cyklu rocznym.

Ewaluacja i jej planowanie

Ewaluacja pozwala na obiektywną ocenę projektu na wszystkich jego etapach, tj. planowania, realizacji i mierzenia rezultatów i ma na celu weryfikację przyjętych założeń w projekcie. Głównym celem badania ewaluacyjnego nie jest zwiększanie zasobu wiedzy teoretycznej, ale przede wszystkim poprawianie jakości wdrażanych interwencji. To próba znalezienia odpowiedzi czy realizowane działania przyniosą lub/ i przyniosły efekty. Wiedza ta umożliwia formułowanie rekomendacji, a następnie podejmowanie na ich podstawie decyzji, które służą poprawie jakości prowadzonych działań.

Ze względu na termin przeprowadzania badania ewaluacyjnego przeprowadzone zostaną:

- ewaluacja ex-ante (przed rozpoczęciem realizacji interwencji) – jej celem będzie poprawa jakości planowanej do uruchomienia interwencji,
- ewaluacja on-going (w trakcie wdrażania interwencji) - przeprowadzana zostanie w trakcie wdrażania programu. Rolą ewaluacji on-going jest pomiar poziomu realizacji celów na poszczególnych etapach realizacji programu wraz z identyfikacją czynników mających wpływ na jej przebieg. Umożliwia ona dokonywanie korekt i usprawnień, które mogą mieć wpływ na końcowe efekty programu.
- ewaluacja ex-post (po zakończeniu realizacji interwencji) - poddaje ocenie skuteczność i efektywność interwencji, jej trafność i użyteczność, a także stopień realizacji założonych celów oraz badanie długotrwałych efektów (oddziaływania) projektu/programu.

Jak zaznaczono we wstępie głównym celem przeprowadzonej ewaluacji jest ocena działań realizowanych przez Stowarzyszenia LGD – Stowarzyszenie Rozwoju Gmin „CENTRUM” oraz za jego pośrednictwem za badany okres ze względu na adekwatność i użyteczność tych działań w efektywnym wydatkowania środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, w zgodzie z założeniami i kierunkami rozwoju nakreślonymi w Lokalnej Strategii Rozwoju.

Elementami podlegającymi ewaluacji, w zależności od rodzaju ewaluacji (ex ante, on-going, ex-post) będą:

- spójność diagnozy, celów, działań i rezultatów oraz trafność doboru wskaźników (na podstawie LSR),
- rozwiązania proceduralne przyjęte w LSR oraz modelu funkcjonowania LGD,
- działania informacyjne i edukacyjne wśród potencjalnych beneficjentów,
- procedura związana z wnioskowaniem i wyborem projektów,
- ilościowe i jakościowe efekty realizacji LSR;
- postępy realizacji strategii, w tym analiza stanu kontraktowania i wydatkowania środków (poziom produktów),
- poziom osiągania założonych celów (poziom rezultatów).

Tabela 20. Rodzaje oraz elementy podlegające ewaluacji.

Typ ewaluacji	Czas pomiaru	Okres objęty pomiarem	Zakres (elementy) pomiaru	Metody badawcze i sposób pozyskiwania danych
Ex-ante	II poł. 2024 <ul style="list-style-type: none"> • Przed rozpoczęciem wdrażania działań 	2024 r. (tj. okres przygotowania założeń strategicznych)	<ul style="list-style-type: none"> • spójność diagnozy, celów, działań i rezultatów oraz trafność doboru wskaźników • rozwiązania proceduralne przyjęte w LSR oraz modelu funkcjonowania LGD. 	Analiza danych zastanych oraz na podstawie przeprowadzonych badań ilościowych i jakościowych.
On-going	I kw. 2025 r. (I	Dwuletni okres	<ul style="list-style-type: none"> • działania informacyjne i edukacyjne 	Analiza danych

	badanie) I kw. 2026 r.(II badanie)	objęty pomiarem: 2025-2026	wśród potencjalnych beneficjentów, <ul style="list-style-type: none"> • procedura związana z wnioskowaniem i wyborem projektów, • ilościowe i jakościowe efekty realizacji LSR; • postępy realizacji strategii, w tym analiza stanu kontraktowania i wydatkowania środków (poziom produktów), • poziom osiągnięcia założonych celów (poziom rezultatów). 	zastanych oraz na podstawie przeprowadzonych badań ilościowych i jakościowych. Wykorzystanie triangulacji metodologicznej.
Ex-post	2029 r. (po zakończeniu wdrażanych działań)	Cały okres funkcjonowania LSR (2024-2029)	<ul style="list-style-type: none"> • spójność diagnozy, celów, działań i rezultatów oraz trafność doboru wskaźników • rozwiązania proceduralne przyjęte w LSR oraz modelu funkcjonowania LGD; • poziom osiągnięcia założonych celów (poziom rezultatów). • efektywność kontraktowania i wydatkowania środków (poziom produktów) 	Analiza danych zastanych oraz na podstawie przeprowadzonych badań ilościowych i jakościowych. Wykorzystanie triangulacji metodologicznej.

Metody badawcze i sposób pozyskiwania danych do ewaluacji:

Do oceny projektu wykorzystane zostaną **dane pierwotne** i **wtórne**. Dane pierwotne są zbierane bezpośrednio od respondentów w trakcie wywiadów lub kwestionariuszy ankietowych. Dane wtórne natomiast pochodzą z istniejących już dokumentów.

Źródłami informacji w technice **desk research**, która wykorzystuje analizę danych wtórnych będą między innymi:

- GUS (w tym BDL oraz system STRATEG)
- Sprawozdania, uchwały, regulaminy LGD.
- Strona internetowa LGD.

Planowanymi badaniami pierwotnymi są:

- **badania ilościowe:** bezpośrednio lub/i online oraz
- **badania jakościowe** zrealizowane techniką zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI) lub opcjonalnie indywidualnym wywiadem pogłębionym (IDI).

Planowane narzędzia badawcze:

- kwestionariusz ankiety (w przypadku badań ilościowych)
- scenariusz wywiadu IDI lub FGI (w przypadku badań jakościowych).

Respondentami w badaniach ilościowych i jakościowych będą:

- zarząd, członkowie i pracownicy LGD
- beneficjenci (potencjalni i korzystający z interwencji).

Należy zaznaczyć, że zakres przestrzenny badania obejmie cały obszar funkcjonowania LGD.

Kryteria ewaluacyjne

Określając kryteria ewaluacyjne należy wziąć pod uwagę kilka elementów, wśród nich cel danego badania ewaluacyjnego, zakres informacji możliwych do uzyskania oraz moment, w którym jest realizowana.

Zatem planowane badania zostaną dokonane ze względu na **następujące kryteria ewaluacyjne**:

- ⇒ **skuteczności** - pozwala określić, czy osiągnięto zakładane cele na poziomie produktów, rezultatów lub oddziaływania. Ocenia wpływ czynników zewnętrznych na ostateczne efekty.
- ⇒ **użyteczności** - polega na porównaniu potrzeb np. LGD z osiągnięciami analizowanego programu (adekwatność planowanych celów interwencji i metod jej wdrażania do problemów i wyzwań społeczno-ekonomicznych, uprzednio zdiagnozowanych). Ocenia całość rzeczywistych efektów wywołanych przez interwencję odnosząc je do wyzwań społeczno-ekonomicznych (często już zmienionych w czasie). Ocena użyteczności prowadzona jest po zamknięciu interwencji lub w końcowej fazie wdrażania.
- ⇒ **efektywności** - polega na porównaniu zaangażowanych zasobów z osiągnięciami na poziomie produktów, rezultatów czy oddziaływania.
- ⇒ **trafności** - pozwala ocenić zgodność celów programu z potrzebami regionu.
- ⇒ **trwałości** - określa trwałość efektów programu po zakończeniu jego finansowania.

Wykorzystanie wyników z ewaluacji

Elementem ewaluacji i sporządzonego w jego ramach raportu, jest opracowanie, na podstawie przeprowadzonej analizy danych, rekomendacji dla podmiotów uczestniczących w realizacji interwencji. Rekomendacje stanowią propozycję sposobów doskonalenia opracowywania ocenianych kwestii. Zadaniem rekomendacji jest wskazanie konkretnych działań, które mogą prowadzić do modyfikowania dotychczasowych sposobów prowadzenia interwencji i przygotowania nowych, bardziej efektywnych w przyszłości.

Rekomendacje będą również wskazywały jak i przez kogo będą wdrażane. Mogą zawierać pewną hierarchię ważności. Klarowne sprecyzowanie zadań do wykonania powinno wzmocnić szanse na ich wdrożenie.

Zasadne jest **organizowanie spotkań** z adresatami rekomendacji, w celu, lepszego zrozumienia przez nich istoty proponowanych modyfikacji.

Przeprowadzenie ewaluacji

Organem odpowiedzialnym za przeprowadzenie tej ewaluacji będzie Zarząd. Przeprowadzenie ewaluacji Zarząd będzie mógł zlecić do wykonania ekspertom zewnętrznym. Wyniki ewaluacji Zarząd będzie zobowiązany przedstawić w formie raportu z badania ewaluacyjnego. Sporządzony raport ma na celu wykazać informacje o stanie zaawansowania realizacji poszczególnych działań oraz zaprezentować poziom osiągniętych wskaźników, a w szczególności:

- zakres osiągniętych wskaźników dla celów ogólnych i szczegółowych LSR,
- ocenę wartości wskaźników produktu, rezultatu i oddziaływania dla każdego przedsięwzięcia,
- analizę aktualności celów strategicznych w stosunku do analizy potrzeb rozwojowych i potencjałów,
- analizę zasadności ilości przedsięwzięć i ich zakresów oraz wskaźników,
- zebranie uwag od członków Zarządu i pracowników LGD nt. funkcjonowania LGD szczególnie w trakcie naboru oraz uwag zgłaszanych przez Beneficjentów,
- zebranie uwag od członków LGD nt. funkcjonowania partnerstwa,
- wnioski dotyczące modyfikacji struktur i procesów wdrażania LSR,
- wnioski dotyczące aktualizacji oraz ewentualnych zmian w LSR.

Spis literatury

- Potencjał ekonomiczny miast w województwie lubelskim w latach 2000-2010, US w Lublinie, Lublin 2011.
- Woźniak M.G., 2012, Spójność społeczno-ekonomiczna w kontekście tendencji do upowszechniania się kryzysu finansów publicznych w Unii Europejskiej, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, nr 25, red. M.G. Woźniak, Wyd. UR, Rzeszów.
- E. Wysocka, J. Koziński, Strategia rozwoju województw i gmin. Teoria i praktyka, Warszawa – Zielona Góra 1999.
- G. Gierszewska, M. Romanowska, Analiza strategiczna przedsiębiorstwa, Warszawa 2009.
- M. Pytlak, Planowanie rozwoju społeczno-gospodarczego gminy – krytyczna analiza strategii rozwoju wybranych gmin zachodniego pasma aglomeracji warszawskiej, [w:] Rocznik Żyrardowski, Tom IX/2011.
- „Działania organizacji pozarządowych na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych dzieci ze środowiska wiejskiego”, Katarzyna Palka, Wszechnica Świętokrzyska.
- A. Giza (red.), Edukacja małych dzieci. Standardy, bariery, szanse, Fundacja Rozwoju Dzieci J.A. Komeńskiego, Warszawa 2010.
- „Młode matki na rynku pracy” Karolina Pawłowska-Cyprysiak (Centralny Instytut Ochrony Pracy - Państwowy Instytut Badawczy).

Spis rysunków

- Rysunek 1. Szkic położenia szlaków rowerowych na terenie Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM”25
- Rysunek 2. Archikolegiata NMP w Tumie.26
- Rysunek 3. Muzeum Zamek w Oporowie.27

Spis tabel

- Tabela 1. Informacja o zawartych umowach oraz wysokości wypłaconych środków.....4
- Tabela 2. Informacja o kwotach przyznanej pomocy w ramach poszczególnych działań i ilość zawartych umów. 5
- Tabela 3. Lista Członków Zwyczajnych Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM”7
- Tabela 4. Lista członków Rady Stowarzyszenia Rozwoju Gmin „CENTRUM”10
- Tabela 5. Podstawowe dokumenty wewnętrzne regulujące zasady działania SRG "CENTRUM".13
- Tabela 6. Gminy wchodzące w skład LSR na lata 2023-2027.....14
- Tabela 7. Dane demograficzne dla całego obszaru LGD. Porównanie w latach.15
- Tabela 8. Metody partycypacji zastosowane na kluczowych etapach prac nad LSR.....19
- Tabela 9. Obszary prawnie chronione i pomniki przyrody (stan na 2020 r)24
- Tabela 10. Muzea i zwiedzający.27
- Tabela 11. Gospodarstwa domowe wg typu dochodów (w %).28
- Tabela 12. Gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej w tys. euro (odsetek %)29
- Tabela 13. Nakłady pracy użytkowników oraz członków ich rodzin w gospodarstwach indywidualnych wg wieku i płci w AWU.29
- Tabela 14. Bezrobotni zarejestrowani wg płci w gminach (stan na grudzień 2020).30
- Tabela 15. Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w 2020 r. (%).....30
- Tabela 16. Centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice.....31
- Tabela 17. Centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice.....32
- Tabela 18. Cele i wskaźniki LSR 2023-2027.42
- Tabela 19. Powiązanie budżetu z celami i przedsięwzięciami LSR.....53
- Tabela 20. Rodzaje oraz elementy podlegające ewaluacji.57

Spis graphów

- Graph 1. Schemat potrzeb rozwojowych i potencjałów.....21

Spis map

- Mapa 1. Obszar LSR Stowarzyszenia Rozwoju Gmin "Centrum" na tle województwa łódzkiego.16

Formularz 1: Cele i przedsięwzięcia.

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.1 (nazwa celu)	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
240 000,00 EUR	Cel ogólny 1: Wspólne działania na rzecz wyzwań klimatycznych – racjonalne zarządzanie zasobami naturalnymi i dbałość o środowisko.		
6.000,00	Przedsięwzięcie 1.1.1 Edukacja ekologiczna (dotyczy ludzi młodych do 25 roku życia) - projekty o stałym bądź cyklicznym charakterze.	młodzież, mieszkańcy, organizacje pozarządowe	/Wydatki ujęto w ramach aktywizacji – Zarządzanie LSR/
12.000,00	Przedsięwzięcie 1.1.2 Zdobywanie wiedzy z zakresu rozwiązań ekologicznych i klimatycznych celem propagowania i wdrażania rozwiązań na terenie LGD (bestpractice) - wyjazdy studyjne	młodzież, przedsiębiorcy, potencjalni beneficjenci	/Wydatki ujęto w ramach aktywizacji – Zarządzanie LSR/
140 000,00	Przedsięwzięcie 1.1.3 Wprowadzanie rozwiązań o charakterze prośrodowiskowym i ekologicznym na obszarze LGD (między innymi w gospodarstwach rolnych i działalności pozarolniczej).	przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, osoby w niekorzystnej sytuacji	/konkurs/
100 000,00	Przedsięwzięcie 1.1.4 Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych.	przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, osoby w niekorzystnej sytuacji	/konkurs/
	Cel ogólny 2:		

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR) na lata 2023–2027 Stowarzyszenia Rozwoju Gmin "CENTRUM".

255 000,00 EUR	Wspólne działania na rzecz budowania tożsamości lokalnej poprzez wykorzystanie i rozpowszechnianie potencjału kulturowego i turystycznego regionu.		
40 000,00	Przedsięwzięcie 2.1.1 Promowanie lokalności i turystyki regionalnej.	mieszkańcy obszaru LGD, organizacje pozarządowe	/projekt grantowy/
40 000,00	Przedsięwzięcie 2.1.2 Projekty międzygminne łączące lokalność, budujące tożsamość i integrujące społeczność w partnerstwie.	mieszkańcy, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe	/projekt grantowy/
12 000,00	Przedsięwzięcie 2.1.3 Budowanie przewagi konkurencyjnej obszaru LGD – enoturystyka jako marka Województwa Łódzkiego.	Producenci produktów lokalnych, przedsiębiorcy, rękodzielnicy, klienci, turyści	/Wydatki ujęte w ramach projektu partnerskiego krajowego/
163 000,00	Przedsięwzięcie 2.1.4 Rozwój istniejącej i budowa nowej infrastruktury turystycznej.	mieszkańcy obszaru LGD	/konkurs/
1 255 000,00 EUR	Cel ogólny 3: Wspólne działania na rzecz budowania atrakcyjnej i przyjaznej przestrzeni do pracy i życia na terenach wiejskich regionu.		
500,00	Przedsięwzięcie 3.1.1 Podniesienie wiedzy mieszkańców w zakresie tworzenia i prowadzenia działalności gospodarczej, tworzenia partnerstw i sieciowania na rzecz wspólnych inicjatyw gospodarczych.	Mieszkańcy, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, grupy w niekorzystnej sytuacji	/Wydatki ujęte w ramach aktywizacji – Zarządzanie LSR/
500,00	Przedsięwzięcie 3.1.2 Szkolenia dotyczące przygotowania wniosków o wsparcie finansowe i wniosków o płatność na projekty związane z przedsiębiorczością.	potencjalni wnioskodawcy	/Wydatki ujęte w ramach aktywizacji – Zarządzanie LSR/

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR) na lata 2023–2027 Stowarzyszenia Rozwoju Gmin "CENTRUM".

50 000,00	Przedsięwzięcie 3.1.3 Wspieranie współpracy między przedsiębiorcami w zakresie sieciowania usług lokalnych przedsiębiorców/ w tym krótkie łańcuchy dostaw/.	Przedsiębiorcy	/konkurs/
300 000,00	Przedsięwzięcie 3.1.4 Podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej.	osoby fizyczne (mieszkańcy, w tym: osoby należące do grupy w niekorzystnej sytuacji)	/konkurs/
380 000,00	Przedsięwzięcie 3.1.5 Wsparcie rozwoju pozarolniczej działalności gospodarczej.	Przedsiębiorcy, w tym: osoby należące do grupy w niekorzystnej sytuacji	/konkurs/
25 000,00	Przedsięwzięcie 3.1.6 Smart village	organizacje pozarządowe, grupy w niekorzystnej sytuacji	/projekt grantowy/
20 000,00	Przedsięwzięcie 3.1.7 Promocja i budowa marki produktów lokalnych i tradycyjnych.	producenci produktów lokalnych, przedsiębiorcy, rękodzielnicy, mieszkańcy, klienci, turyści	/Wydatki ujęte w ramach projektu partnerskiego międzynarodowego/
240 000,00	Przedsięwzięcie 3.1.8 Poprawa infrastruktury na rzecz rozwoju lokalnej działalności kulturalnej	mieszkańcy, w tym: osoby należące do grupy w niekorzystnej sytuacji, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy	/konkurs/
240 000,00	Przedsięwzięcie 3.1.9 Poprawa lokalnej infrastruktury rekreacyjnej	mieszkańcy, w tym: osoby należące do grupy w niekorzystnej sytuacji, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy	/konkurs/
1 750 000,00 EUR	Wdrażanie LSR .		
412 500,00 EUR	Zarządzanie LSR [Koszty bieżące i aktywizacja].		
2 162 500,00 EUR	RAZEM LSR		

Formularz 2: Plan działania.

CEL	Lata	do 31.12.2024		do 31.12. 2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
C.1. Wspólne działania na rzecz wyzwań klimatycznych - racjonalne zarządzanie zasobami naturalnymi i dbałość o środowisko.														
Przedsięwzięcie P. 1.1.1	Wskaźnik produktu Edukacja ekologiczna(dotyczy ludzi młodych do 25 roku życia) - projekty o stałym bądź cyklicznym charakterze.	1 szt.	25	0 szt.	25	1 szt.	50	1 szt.	75	1 szt.	100	0 szt.	100	PS WPR
Przedsięwzięcie P. 1.1.2	Wskaźnik produktu Zdobywanie wiedzy z zakresu rozwiązań ekologicznych i klimatycznych celem propagowania i wdrażania rozwiązań na terenie LGD (bestpractice) - wyjazdy studyjne	0 szt.	0	0 szt.	0	1 szt.	50	0	50	0	50	1 szt.	100	PS WPR

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR) na lata 2023–2027 Stowarzyszenia Rozwoju Gmin "CENTRUM".

Przedsięwzięcie P. 1.1.3	Wskaźnik produktu Wprowadzanie rozwiązań o charakterze środowiskowym i ekologicznym na obszarze LGD (między innymi w gospodarstwach rolnych i działalności pozarolniczej).	0 operacji	0	2 operacje	50	2 operacje	100	0	100	0	100	0	100	PS WPR
Przedsięwzięcie P. 1.1.4	Wskaźnik produktu Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych.	0 operacji	0	2 operacje	66,66	1 operacja	100	0	100	0	100	0	100	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.1 R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy.		25 osób		0 osób		25 osób		25 osób		25 osób			0 osób	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.2 R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy.		0 osób		0 osób		20 osób		0 osób		0 osób			20 osób	PS WPR
C.2. Wspólne działania na rzecz budowania tożsamości lokalnej poprzez wykorzystanie i rozpowszechnianie potencjału kulturowego i turystycznego regionu.														
Przedsięwzięcie P. 2.1.1	Wskaźnik produktu Promowanie lokalności i turystyki regionalnej.	0szt.	0	0 szt.	0	2 szt.	100	0	100	0	100	0	100	PS WPR
Przedsięwzięcie P. 2.1.2	Wskaźnik produktu Projekty międzygminne łączące lokalność, budujące tożsamość i integrujące społeczność.	0 operacji	0	0 operacji	0	0 operacji	0	2 operacje	100	0	100	0	100	PS WPR

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR) na lata 2023–2027 Stowarzyszenia Rozwoju Gmin "CENTRUM".

Przedsięwzięcie P. 2.1.3	Wskaźnik produktu Budowanie przewagi konkurencyjnej obszaru LGD – enoturystyka jako marka Województwa łódzkiego.	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	1 szt.	100	0 szt.	100	0 szt.	100	PS WPR
Przedsięwzięcie P. 2.1.4	Wskaźnik produktu Rozwój istniejącej i budowa nowej infrastruktury turystycznej.	0 operacji	0	4 operacje	33,33	0	33,33	4 operacje	66,66	0 operacji	66,66	4 operacje	100	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.1 R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego.		0 osób		0 osób		100 osób		0 osób		0 osób		0 osób		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.2 R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego.		0 osób		0 osób		0 osób		250 osób		0 osób		0 osób		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.3. R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego.		0 osób		0 osób		0 osób		100 osób		100 osób		100 osób		PS WPR
C.3. Wspólne działania na rzecz budowania atrakcyjnej i przyjaznej przestrzeni do pracy i życia na terenach wiejskich regionu.														
Przedsięwzięcie P. 3.1.1.1	Wskaźnik produktu Podniesienie wiedzy mieszkańców w zakresie tworzenia i prowadzenia działalności gospodarczej,	1 szt.	50	0	50	0	50	1 szt.	100	0	100	0	100	PS WPR

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR) na lata 2023–2027 Stowarzyszenia Rozwoju Gmin "CENTRUM".

	tworzenia partnerstw i sieciowania na rzecz wspólnych inicjatyw gospodarczych.													
Przedsięwzięcie P. 3.1.2	Wskaźnik produktu Szkolenia dotyczące przygotowania wniosków o wsparcie finansowe i wniosków o płatność na projekty związane z przedsiębiorczością	1 szt.	33,33	0	33,33	1 szt.	66,66	0	66,66	1 szt.	100	0	100	PS WPR
Przedsięwzięcie P. 3.1.3	Wskaźnik produktu Wspieranie współpracy między przedsiębiorcami w zakresie sieciowania usług lokalnych przedsiębiorców/ w tym krótkie łańcuchy dostaw/	0 operacji	0	0 operacji	0	2 operacje	100	0 operacji	100	0	100	0	100	PS WPR
Przedsięwzięcie P. 3.1.4	Wskaźnik produktu Podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej.	0 operacji	0	10	66,66	5	100	0	100	0	100	0	100	PS WPR
Przedsięwzięcie P. 3.1.5	Wskaźnik produktu Wsparcie rozwoju pozarolniczej działalności gospodarczej.	0 operacji	0	3	50	3	100	0	100	0	100	0	100	PS WPR
Przedsięwzięcie P. 3.1.6	Wskaźnik produktu Smart village	0 operacji	0	0 operacji	0	0 operacji	0	0 operacji	0	1 operacja	100	0	100	PS WPR
Przedsięwzięcie P. 3.1.7	Wskaźnik produktu Promocja i budowa marki produktów lokalnych i	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	1 szt.	100	0	100	PS WPR

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR) na lata 2023–2027 Stowarzyszenia Rozwoju Gmin "CENTRUM".

	tradycyjnych.													
Przedsięwzięcie P. 3.1.8	Wskaźnik produktu Poprawa infrastruktury na rzecz rozwoju lokalnej działalności kulturalnej	0 operacji	0	4 operacje	33,33	0 operacji	33,33	4 operacje	66,66	0 operacji	66,66	4 operacje	100	PS WPR
Przedsięwzięcie P. 3.1.9	Wskaźnik produktu Poprawa lokalnej infrastruktury rekreacyjnej	0 operacji	0	4 operacje	33,33	0 operacji	33,33	4 operacje	66,66	0 operacji	66,66	4 operacje	100	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.3.1 R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy.		30 osób		0 osób		0 osób		30 osób		0 osób		0 osób		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.3.2 R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego.		25 osób		0 osób		25 osób		0 osób		25 osób		0 osób		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.3.4 R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: Liczba utworzonych miejsc pracy.		0		10		5		0		0		0		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.3.5 R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: Liczba utworzonych miejsc pracy.		0		3		3		0		0		0		PS WPR

Formularz 3: Budżet LSR.

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	Program/Fundusz			Środki ogółem (EUR)
	PS WPR	EFRR	EFS+	
Wdrażanie LSR (art.34 ust. 1 lit b Rozporządzenia nr 2021/1060)	1 750 000,00	0,00	0,00	1 750 000,00
Zarządzanie LSR (art.34 ust. 1 lit b Rozporządzenia nr 2021/1060)	412 500,00	0,00	0,00	412 500,00
Razem	2 162 500,00	0,00	0,00	2 162 500,00

Formularz 4: Plan wykorzystania budżetu LSR

fundusz	środki zakontraktowane (w Euro) do:													
	31.12.2024		31.12.2025		30.06.2026		31.12.2026		31.12.2027		31.12.2028		31.12.2029	
	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFROW	0,00	0,00	740 979,00	42,34	340 020,00	61,77	143 334,00	69,96	266 334,00	85,18	45 000,00	87,75	214 334,00	100
EFS+	0,00	0,00	0,00	0,00			0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
EFRR	0,00	0,00	0,00	0,00			0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
RAZEM	0,00	0,00	740 979,00	42,34			143 334,00	69,96	266 334,00	85,18	45 000,00	87,75	214 334,00	100